

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Diplomová práce

**Obhajoba a právo na spravedlivý
proces**

Plzeň 2016

Iveta Ludvíková

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Obhajoba a právo na spravedlivý proces vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Plzni dne 30. 3. 2015

.....

Iveta Ludvíková

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování doc. JUDr. Janu Chmelíkovi, Ph.D. za jeho podnětné a cenné rady při vedení mé diplomové práce. Rovněž bych chtěla poděkovat za vstřícnost a pomoc při získání potřebných informací a podkladů.

Obsah:

1. Úvod.....	8
2. Charakteristika práva na spravedlivý proces.....	10
2.1. Prameny práva na spravedlivý proces	11
2.1.1. Historický nástin.....	12
2.2. Právo na spravedlivý proces.....	14
2.3. Právo na spravedlivý proces v judikatuře Ústavního soudu.....	18
2.4. Nejčastější příklady porušení práva na spravedlivý proces.....	22
2.4.1. Překvapivá rozhodnutí.....	23
2.4.2. Opomenuté důkazy	24
2.4.3. Náležité odůvodnění rozhodnutí	26
2.4.4. Extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a právními závěry z nich vyvozenými.....	27
2.4.5. Odepření spravedlnosti.....	28
3. Spravedlivý proces a tzv. neopominutelné důkazy	30
3.1. Spravedlivý proces	30
3.1.1. Doktrína spravedlivého procesu podle Listiny základních práv a svobod	35
3.1.2. Doktrína spravedlivého procesu vytvořená judikaturou nad rámec Listiny základních práv a svobod.....	42
3.2. Tzv. neopominutelné důkazy	45
4. Právo na obhajobu a spravedlivý proces	52
5. Materiální a formální obhajoba a její realizace v trestním řízení.....	61
5.1. Zásada zajištění práva na obhajobu.....	61
5.2. Materiální obhajoba a její realizace v trestním řízení	64
5.2.1. Právo obhajoby osobní	65

5.2.2. Právo požadovat po orgánech činných v trestním řízení objasnění okolností	68
5.3. Formální obhajoba a její realizace v trestním řízení	69
5.3.1 Právo zvolit si obhájce a radit se s ním	69
5.3.1.1. Nutná obhajoba.....	71
5.3.1.2. Zvolený obhájce	78
5.3.1.3. Ustanovený obhájce	82
5.3.2. Právo na bezplatnou pomoc obhájce	84
6. Závěr.....	86
7. RESUMÉ.....	88
8. Seznam použité literatury	89

1. Úvod

Právo na obhajobu a právo na spravedlivý proces jsou základní lidská práva každého člověka zaručená Listinou základních práv a svobod. Listina základních práv a svobod upravuje práva, která jsou dána samotnou podstatou lidského života, kterou demokratický stát a společnost plně respektují a uznávají. Ústavně zaručená práva a svobody jsou samotnou Listinou základních práv prohlášena za nezadatelná, nezczitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná. Základní práva a svobody mají charakter neporušitelných práv přirozených, nejsou tedy odvozována od moci státu, stát je jen jako práva přirozená náležící jedinci uznává a zároveň zaručuje jejich ochranu. Mají tak zásadní význam, že jim musí být státem poskytována naprostá efektivní ochrana. Jde o veřejná subjektivní práva náležící fyzickým osobám tj. jednotlivci a někdy i právnickým osobám. Mezi tyto práva patří rovněž právo na obhajobu a právo na spravedlivý proces.

Právo na obhajobu a právo na spravedlivý proces bychom v Listině našli v hlavě páté pojmenované jako „Právo na soudní a jinou právní ochranu“. V článku 36 je stanoveno, že každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu, což můžeme považovat za garanci spravedlivého procesu. Obsahem práva na spravedlivý proces je však široký katalog dílčích procesních práv.

Ústavně zaručené právo na obhajobu nalezneme v čl. 40 odst. 3 Listiny, podle něž má obviněný právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby, a aby se mohl hájit sám (materiální obhajoba) nebo prostřednictvím obhájce (formální obhajoba). V tomto článku je dále uvedeno, že jestliže si obviněný obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce.

Právo na obhajobu v sobě zahrnuje také několik dílčích obhajovacích práv. Právo na obhajobu vyjadřuje požadavek, aby byla zaručena plná ochrana zákonných zájmů a práv osoby, proti které je vedeno trestní řízení. Trestní řád dává v návaznosti na výše zmíněný čl. 40 odst. 3 Listiny také možnost bezplatné

obhajoby nebo obhajoby za sníženou odměnu, za splnění určitých zákonných podmínek. Náš trestní řád také pracuje s pojmem „nutná obhajoba“.

Pojetí práva na spravedlivý proces a práva na obhajobu se vyvíjí díky judikatuře Ústavního soudu, ale zejména s ohledem na rozhodovací praxi Evropského soudu pro lidská práva. Česká republika před tímto soudem není zatím příliš úspěšná, co se týče rozhodování o porušení těchto základních lidských práv. To i přesto, že k řízení před Evropským soudem pro lidská práva je nutné vyčerpat všechny opravné prostředky daného státu, tj. i ústavní stížnost, dojdeme tedy k tomu, že porušení těchto práv bylo aprobováno i Ústavním soudem České republiky, soudním orgánem ochrany ústavnosti.

Při zpracování této diplomové práce jsem vycházela zejména z předpisů: Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod (dále jen „LZPS“), Zákon o trestním řízení soudním (dále jen „trestní řád“), Trestní zákoník.

Cílem této diplomové práce je nastínit problematiku práva na spravedlivý proces a také práva na obhajobu, které je nedílnou součástí práva na spravedlivý proces.

Tato diplomová práce bude strukturována do několika kapitol. Začátek této práce bude věnován charakteristice práva na spravedlivý proces. Následovat bude vysvětlení pojmů spravedlivý proces a tzv. neopominutelné důkazy. V další kapitole se budu věnovat právu na obhajobu a spravedlivému procesu. Poté se zaměřím na materiální a formální obhajobu a její realizaci v trestním řízení. V úplném závěru pak provedu shrnutí a zhodnocení výsledku zjištění z předchozích kapitol.

2. Charakteristika práva na spravedlivý proces

Česká republika je právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana, což vyplývá z čl. 1 Ústavy. Trestní řízení je vždy zásahem do základních práv a svobod a lze ho pak chápat jako určitý prostor, kde tato práva a svobody jsou v kontradikci s donucovací mocí státu. Sřetává se zde zájem státu na zjištění a potrestání pachatele a povinnost státu respektovat a zachovávat práva a svobody jednotlivců. Všechny právní prameny, které upravují trestní řízení a obsahují zásady tohoto procesu, jsou závazné pro všechny orgány činné v trestním řízení. „Práva a svobody obsažené v ústavách však mají spíše abstraktní podobu a jejich reálný dopad na chod trestního řízení závisí na jejich aplikaci a interpretaci soudy, zejména ústavními.“¹

Základní práva a svobody stanoví především rámec, v němž se státní moc může pohybovat při stíhání trestných činů, a jenž nemůže být státní mocí překročen. Některá ústavně zaručená práva nelze omezit vůbec, i když je zájem státu na postihu trestného činu jakkoli naléhavý. Jiná základní práva a svobody je možné v trestním řízení omezit, ale jen v mezích a za podmínek, které upravují ústavní zákony příp. mezinárodní dokumenty. Tyto meze a podmínky nemusí být stanoveny stejně na vnitrostátní úrovni a mezinárodní úrovni. Některé základní práva a svobody mají povahu obecných procesních principů nebo je možné z nich takové principy dovozovat. Ty jsou pak konkretizací pojmu spravedlivého procesu.²

Právo na spravedlivý proces je jedním ze základních pilířů právních řádů všech demokratických států a také obsahem pojmu „právní stát“. Toto právo představuje možnost každého jednotlivce využít všech právních institutů a záruk, které daný právní řád poskytuje. Ten, kdo chce toto své právo využít, musí dát podnět k zahájení řízení nebo jej zahájit z vlastní iniciativy, nelze očekávat, že soudy či jiné orgány poskytující právní ochranu, budou jednat z vlastní iniciativy.

---

¹ FENYK, Jaroslav, Tomáš GRIVNA a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Trestní právo procesní*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 927 s. ISBN 978-80-7478-750-8. s. 55

² FENYK, Jaroslav, Tomáš GRIVNA a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Trestní právo procesní*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 927 s. ISBN 978-80-7478-750-8. s. 54

2.1. Prameny práva na spravedlivý proces

Právo na spravedlivý proces je v České republice zakotveno v několika právních dokumentech: Listině základních práv a svobod, Ústavě České republiky, Občanském soudním řádu, v Zákoně o soudech a soudcích, v Trestním řádu. ČR je však vázána také mezinárodními právními dokumenty, které toto právo také upravují. Z těch základních je to především Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Listina základních lidských práv EU, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.

Spravedlivý soudní proces je zárukou ochrany práv. Právo na spravedlivý proces je tedy jedním z limitů a záruk právního státu, které nám upravuje na té nejvyšší úrovni českého právního řádu Ústava a Listina základních práv a svobod. Toto právo dopadá na všechna řízení před orgány veřejné moci, nejen na řízení před soudem. Nejen vnitrostátní právní normy limitují trestní řízení. Velice významné pro trestní řízení je celá řada mezinárodních dokumentů upravujících zejména oblast lidských práv a svobod. Mezinárodní smlouvy týkající se základních práv a svobod (upravující rovněž právo na spravedlivý proces), jimiž je Česká republika vázána, jsou na pomyslné pyramidě našeho právního řádu postaveny naroveň ústavním zákonům. V trestním řízení se uplatňuje řada zásad upravených mezinárodními smlouvami v oblasti základních práva a svobod, nejčastěji aplikovanými jsou: zásada spravedlivého procesu, zásada presumpce nevinu, zásada *ne bis in idem*.³

Právo na spravedlivý proces na mezinárodní úrovni najdeme např. v čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále je „EÚLP“), jenž nám říká, že každý má právo, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o oprávněnosti jakéhokoliv trestního obvinění proti němu. EÚLP dále stanoví i minimální práva každého, kdo je obviněn z trestného činu. Obdobně upravené právo na spravedlivý proces obsahuje také čl. 14 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen „MPLP“),

---

³ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, 509 stran. ISBN 978-80-7380-488-6. s. 34-35.

který navíc zdůrazňuje rovnost osob před soudem a také to, že každý obviněný má být souzen bez zbytečného odkladu.⁴

Oba tyto mezinárodní dokumenty stanoví i minimální „záruky“ (práva) obviněného:

- informování o povaze a důvodu obvinění v jazyce, jemuž obviněný rozumí;
- přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby;
- obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce, kterého si zvolí, možnost bezplatné právní pomoci, nemá-li obviněný dostatek prostředků k úhradě služeb obhájce;
- vyslýchat nebo dát vyslýchat svědky svědčící proti osobě obviněného a dosáhnout předvolání a výslechu svědků v jeho prospěch za stejných podmínek jako svědků, kteří svědčí proti němu;
- právo na bezplatnou pomoc tlumočnicka, pokud neovládá jazyk, ve kterém se řízení před soudem vede.

Co se týče Listiny základních práv a svobod je v případě práva na spravedlivý proces poukazováno především na čl. 36. Ten však spíše upravuje právo na soudní ochranu danou každému občanovi. „*Komentované ustanovení uvozuje hlavu pátou Listiny, která obsahuje procesní (avšak místy nesystémově i hmotněprávní) garance uplatňování práv*“⁵ Bez procesních práv by ostatní garance ztrácely svůj smysl. Tato práva tak plní v tomto ohledu roli jakéhosi svorníku všech ostatních Ústavou a Listinou zaručených práv, současně však mají povahu akcesorickou, a to v tom smyslu, že tato procesní práva nemohou sama o sobě existovat, neboť se vážou k uplatňování jiných práv (skrže procesní práva se vlastně garantují jiná práva).⁶

2.1.1. Historický nástin

Sepjetí hmotných a procesních práv lze vyložit i z historického pohledu. Tato práva totiž mají historické kořeny v oblasti práva anglosaského, kde vznikla jako

---

⁴ MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, 1166 s. ISBN 978-80-7179-572-8. s. 86

⁵ *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6. s. 725

⁶ *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6. s. 725

součást majetkové, ale zejména osobní nedotknutelnosti. Zásadu spravedlivého procesu znala již Magna Charta Libertatum. Šlo o zásadu, podle níž lze omezení či jiný zásah do práv osob provádět pouze na základě zákonného rozhodnutí nebo rozhodnutí zákonem předvídaného. Doktrína spravedlivého procesu našla dalšího uplatnění v americkém právu. Naopak však omezené chápání těchto práv pouze na garance zákonnosti zásahů (bez požadavků na spravedlivý proces) bylo v minulosti typické pro kontinentální právní kulturu. Příkladem by mohla být francouzská Deklarace práv člověka a občana, která neobsahovala žádnou garanci, jež by jednotlivci zajišťovala spravedlivý přezkum omezení jeho práv. Deklarace stanovila jen požadavek zákonnosti při omezování osobní svobody a zákaz retroaktivity norem trestního práva.

Na našem území se jednotlivé procesní garance práv prosazovaly až mnohem později, a to pod vlivem osvícenství. Trestní a proti tomu civilní proces byly u nás založeny v podstatě na naprosto odlišných východiscích: inkviziční zásadě, presumpci viny, tajnosti, písemnosti a tortuře jako základním důkazním prostředkem. Tyto odlišná východiska platila až do přijetí prosincové ústavy v roce 1867. Výjimku bychom mohli spatřovat v Josefínském soudním řádu z roku 1781, jenž zavedl zásadu projednací, a také garantoval rovnost účastníků řízení. Teprve až zmíněná prosincová ústava zakotvila ústnost a také veřejnost soudního řízení, avšak nebyla chápána jako individuální práva, ale jako objektivní principy, které se vážou k organizaci soudnictví. Tento pohled si zachovala praxe i doktrína za první československé republiky, neboť únorová ústava z roku 1920 neznala obecnou garanci práva na spravedlivý proces, negarantovala ani přístup k soudu a upravovala pouze dílčí aspekty.

V lidově-demokratickém a socialistickém státě nebyla úprava ochrany základních práv prakticky přítomna. Ústava 9. května z roku 1948 a i tzv. socialistická ústava z roku 1960 sice garantovaly řadu hmotných základních, politických a především sociálních práv, ale chybělo v nich ustanovení, které by na ústavní úrovni garantovalo jejich procesní ochranu. Na přelomu 19. a 20. století bylo toto právo jedním z hlavních cílů moderně formovaných států. Právo

na spravedlivý proces se tak stalo jedním ze základních znaků demokratického právního státu.⁷

2.2. Právo na spravedlivý proces

Definování pojmu právo na spravedlivý proces není jednoduché a neexistuje žádná jeho jednotná definice. Jednotliví autoři tento pojem definují různě, ale i přesto se v podstatných rysech shodují.

Lze se v literatuře setkat i s určením pojetí pojmu práva na spravedlivý proces – v užším pojetí a v širším pojetí, a to na základě vnímání jeho právní úpravy v LZPS. Užším pojetím práva na spravedlivý proces se rozumí čl. 36 odst. 1 LZPS. Širším pojetím tohoto práva se pak rozumí celá pátá hlava LZPS, jež zakotvuje právo na soudní a jinou právní ochranu. Podle širšího pojetí spadá pod právo na spravedlivý proces i např. právo na zákonného soudce, presumpce nevinu, nepřípustnost retroaktivity, veřejnost a ústnost jednání, právo na obhajobu apod.⁸

Čl. 36 odst. 1 LZPS nám říká, že každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. Tímto ustanovením je upraven obecný princip, jež zajišťuje celkovou ochranu práv a oprávněných zájmů, základních práv a svobod. Právo na spravedlivý proces nám garantuje také nezávislou a nestrannou soudní moc. Čl. 36 tedy garantuje právo každého člověka bránit svá práva nejen před soudními, ale i jinými orgány a díky tomu realizovat i další procesní práva zakotvená v dalších člancích V. hlavy LZPS (Právo na soudní a jinou ochranu).⁹

Pro trestní řízení má však důležitý význam především čl. 8 odst. 2 věta první LZPS: nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Jde vlastně o vyjádření zásady stíhání jen ze zákonných důvodů a zákonným způsobem, tedy zásady řádného zákonného procesu pro trestní řízení. K tomu se Ústavní soud mimo jiné vyslovil v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/1994 ze dne 12. 10. 1994, v němž konstatuje, že účelem trestního

---

⁷ *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6. s. 725 - 727

⁸ ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Ústavní stížnost*. 3., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2005, 359 s. ISBN 80-7201-569-9. s. 196-197

⁹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1289

řízení není jenom „spravedlivé potrestání pachatele“, ale rovněž „fair“ proces. V tomto nálezu Ústavní soud mimo jiné uvádí, že existence řádného procesu je nevyhnutelnou podmínkou existence demokratického právního státu. Podle tohoto nálezu Ústavního soudu není každá nezákonnost nespravedlností a neústavností, nýbrž taková, která vede za určitých předpokladů k vině obviněného. Nezákonný proces tedy jeho spravedlnost přinejmenším ohrožuje, zejména tím, že nemůže vést ke spravedlivému potrestání, a základem takového potrestání musí být skutkový stav věci zjištěný bez jakýchkoliv důvodných pochybností. „*Případné nezákonnosti nelze omluvit účelovým konstatováním, že celková spravedlivost procesu byla přece zachována, a tím snad byl garantován i spravedlivý trest.*“¹⁰ Z výše uvedeného tedy vyplývá, že rámcem spravedlivého procesu může být jedině proces, který je vedený způsobem zákonným.¹¹

Podle čl. 36 LZPS má každý jednotlivec právo za splnění podmínek obrátit se na soud a žádat ochranu svých práv. Zaručuje se tímto základní procesní právo, právo přístupu k soudu a ještě další garance, které upravuje LZPS v dalších člancích. Právo na spravedlivý proces jako takové obsahuje několik základních procesněprávních principů a zásad:

- přístup k nezávislému a nestrannému soudu,
- právo každého domáhat se ochrany svých práv,
- zákonem stanovený postup a zákonem upravené řízení,
- spravedlivý proces,
- spravedlivé rozhodnutí,
- náhrada za nespravedlivé či nesprávné rozhodnutí nebo úřední postup.

Součástí je také právo na spravedlivý a zákonný přezkum, které představuje důležitou součást spravedlivého procesu, tj. procesu nestranného a nezávislého.¹²

LZPS ve své páté hlavě tedy soustřeďuje skupinu práv, která obsahují základní zásady pro soudní řízení a zároveň zajišťují právo na spravedlivý proces. Právo na soudní a jinou ochranu podle hlavy V. LZPS nelze vykládat jako právo na úspěch ve věci, ale spíše zakládá právo na zajištění určitých procesních zásad v řízení

¹⁰ MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, 1166 s. ISBN 978-80-7179-572-8. s. 87

¹¹ MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, 1166 s. ISBN 978-80-7179-572-8. s. 87

¹² KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1289-1290

před soudy nebo jinými orgány veřejné moci. Listina nám pojem právo na spravedlivý proces neuvádí ani nedefinuje, odvozuje se z dikce LZPS i Ústavy. Charakteristiku a obsah tohoto práva je možné dovodit z judikatury Ústavního soudu a také z judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“). *„Podstata spravedlivého procesu spočívá v právu jedince domoci se oprávnění či povinností v procesu, který splňuje především právní aspekty spravedlnosti, jež by měly být součástí samotné existence demokratického a právního státu.“*¹³ Spravedlivý proces je tedy právem, což znamená, že existuje i jemu odpovídající povinnost, a to povinnost státu toto právo zabezpečit, ale i chránit a realizovat. Ochrana tohoto práva je pak vykonávána na dvou úrovních: na úrovni právního systému daného státu a na úrovni Rady Evropy (systém EU je třeba považovat za paralelní k systému Rady Evropy).¹⁴

Jaká je povaha procesních práv? Touto otázkou se zabýval Ústavní soud v usnesení sp. zn. I. ÚS 148/02, z něhož vyplývá názor, že procesní práva nemají sama o sobě významu a neexistují samoučelně. *„Právo na soudní a jinou právní ochranu garantované čl. 36 odst. 1 Listiny nelze vykládat tak, že by pokrývalo veškeré případy porušení kogentních procesních ustanovení v objektivní poloze, jinými slovy samotné porušení procesních pravidel stanovených procesními právními předpisy ještě nemusí samo o sobě znamenat porušení práva na spravedlivý proces. V případě subjektivního práva na soudní a jinou právní ochranu je totiž třeba vždy zkoumat, jak porušení procesních předpisů zkrátilo jednotlivce na možnosti uplatňovat jednotlivá procesní práva a konat procesní úkony, jež by byly způsobilé přivodit pro jednotlivce příznivější rozhodnutí ve věci samé“*¹⁵

Trestní řád v § 2 upravuje základní zásady trestního řízení. Na prvním místě v §2 odst. 1 je zde zásada řádného zákonného procesu, která je součástí pojmu práva na spravedlivý proces (spravedlivý proces je limitem práva na řádný zákonný proces) a zásady stíhání ze zákonných důvodů a zákonným způsobem. Toto ustanovení trestního řádu navazuje na čl. 8 odst. 2 LZPS podle kterého

---

¹³ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1291

¹⁴ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1291

¹⁵ Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 148/02 ze dne 28. 3. 2003.

nesmí být nikdo stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.

Zásada řádného zákonného procesu je jednou z nejdůležitějších zásad trestního řízení a zároveň jde o zásadu ústavní. Je třeba zdůraznit, že jedním z hlavních cílů trestního řízení je pravdivé zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, avšak není možné takové zjištění i za cenu porušení zákona, tzn., že pravdivé zjištění skutkového stavu musí probíhat v souladu se zákonem. „Žádnými limity neomezené objasnění trestných činů a zjištění pravdy by vedlo k nebezpečí zničení mnoha společenských a osobních hodnot“¹⁶ Tato zásada je tedy zárukou toho, že občané nebudou trestně stíháni bez důvodu, že do občanských práv bude zasahováno jen a pouze v nezbytné míře, a že orgány činné v trestním řízení budou dbát o dodržování zákonů. Porušení této základní zásady trestního řízení má nejen důsledky procesní, ale může mít i hmotněprávní důsledky v oblasti trestního práva a též v oblasti práva soukromého (odpovědnost za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem).¹⁷

Právo na spravedlivý proces není právem absolutním, může podléhat celé řadě omezení a podmínek. Mezi ně patří např. stanovení náležitostí návrhu, požadavky na právní zastoupení, stanovení věcné, místní a funkční příslušnosti, podrobení návrhu poplatkové povinnosti (účelem je ochrana soudní soustavy před přetížením a zneužíváním) apod. Tato omezení však na druhou stranu nejsou neomezená a nekonečná a musejí podléhat určitým hranicím. „Nejčastěji jde o otázku nalezení přiměřené rovnováhy mezi nároky kladenými na celý systém a organizaci justice na straně jedné a právem na soud na straně druhé“.¹⁸

Adresátem práva na spravedlivý proces je každý jednotlivec. Takovým jednotlivcem, jenž se domáhá ochrany svých práv, může být fyzická osoba, ale i právnická osoba. Čl. 6 EÚLP považuje za subjekt práva na spravedlivý proces každého, kdo podléhá jurisdikci vysokých smluvních stran této Úmluvy – subjektem jsou tedy nejen státní občané, cizinci, osoby bez státní příslušnosti, ale

---

¹⁶ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 21

¹⁷ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 21

¹⁸ *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6. s. 730

i osoby neznámého pobytu. V případě tohoto práva může být problematičtější postavení samotného státu jako jeho nositele.

Může být stát vůbec nositelem ústavně zaručených práv? Ze stávající praxe Ústavního soudu vyplývá, že i stát může být nositelem těchto práv a může se dovolávat porušení základních práv a svobod, ale jen pokud jde o vztahy, v nichž vystupuje jako právnická osoba. Ústavní soud také přihlíží a zároveň vychází z členění právního řádu na soukromé právo a veřejné právo. Pokud stát vystupuje v soukromoprávních vztazích, je subjektem s rovným postavením k ostatním subjektům (vykonává tzv. *dominium*). Na druhé straně, tj. v případě veřejnoprávních vztahů, uplatňuje veřejnou moc a vrchnostensky rozhoduje o právech a povinnostech osob (vykonává tzv. *impérium*). Stát se tedy může dovolávat i práva na soudní a jinou právní ochranu podle čl. 36 Listiny, nelze však, aby namítal porušení základních práv tam, kde on sám rozhodoval o právech či povinnostech osob.

Stát se může dovolávat práva na spravedlivý proces však pouze tam, kde předmětem řízení byl vztah soukromoprávní (nemůže se dovolávat tohoto práva ani tam, kde byl účastníkem řízení ve správním soudnictví). V historii rozhodování Ústavního soudu bychom se však setkali s výjimkami z tohoto pravidla např. náleží sp. zn. I. ÚS 35/94 ze dne 23. 6. 1994, v němž Ústavní soud připustil aktivní legitimaci ministerstva kultury i přesto, že v předchozím řízení vrchnostensky rozhodovalo ve věci. Otázkou však zůstává, zda se stát může dovolávat práv plynoucích z EÚLP při její vnitrostátní aplikaci.¹⁹

2.3. Právo na spravedlivý proces v judikatuře Ústavního soudu

Jak už bylo výše zmíněno, čl. 36 Listiny je označován jako právo na spravedlivý proces. Velice významnou roli v souvislosti s právem na spravedlivý proces plní Ústavní soud. „*Ústavní soud právo na spravedlivý proces označuje jako základ právního a demokratického státu a v jeho judikatuře zaujímá toto právo zvláštní místo.*“²⁰ V případě práva na spravedlivý proces Ústavní soud již

¹⁹ *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6. s. 729-730

²⁰ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1290

několik let vytváří zcela samostatnou doktrínu. Toto právo se také stalo východiskem konstrukce rozhodování Ústavního soudu o ústavních stížnostech. Hlavními zdroji doktríny, kterou Ústavní soud vytvořil a stále tvoří, se stala jeho judikатурní činnost, ale také činnost Evropského soudu pro lidská práva, kterou se Ústavní soud nechal v oblasti spravedlivého procesu silně ovlivnit.

Nejprve se právo na spravedlivý proces spojovalo pouze s čl. 36 LZPS, který byl vnímán jako přístupové právo k soudům. Ústavní soud svou interpretací, i v návaznosti na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, vyjádřil názor, že je třeba tento článek vykládat širěji, a to v přímé spojitosti s čl. 6 EÚLP. Tím se tedy tento článek stal více než pouhou možností přístupu k soudům. Z pohledu Ústavního soudu není právem na spravedlivý proces pouze čl. 36 LZPS, ale za toto právo pokládá celou V. část LZPS, která upravuje právo na soudní a jinou ochranu. Dnešní právo na spravedlivý proces v sobě obsahuje mj. i takové principy jako je nezávislost a nestrannost soudu i soudce, dále právo na zákonného soudce, právo na přiměřenou dobu řízení, presumpce nevinu, rovnost zbraní, zásada *in dubio pro reo* apod.

Jednotlivé principy týkající se práva na spravedlivý proces, jež obsahuje LZPS v hlavě V., nelze chápat za definitivní. Toto právo na soudní a jinou ochranu představuje zcela otevřený systém právních, ale i morálních hodnot, jež mohou přispět ke spravedlivému procesu, tzn., že vytvářejí spravedlnost procesu a zajišťují tak spravedlivý proces („fair trial“). Institut spravedlivého procesu byl o řadu principů rozšířen také činností Ústavního soudu. Tyto principy judikované Ústavním soudem vzešly z porušení určitých procesních situací a práv v řízení, kterými se Ústavní soud zabýval především v souvislosti s ústavními stížnostmi. Jde o principy, které nejsou výslovně zakotveny na ústavní rovině, ale vycházejí ze zákonných norem procesního práva. Mezi tyto procesní principy patří právo na náležité odůvodnění, extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a právními závěry z nich vyvozenými, zákaz odepření spravedlnosti, opomenutý důkaz, překvapivá rozhodnutí, právo na přezkum.²¹

Judikatura Ústavního soudu věnuje právu na spravedlivý proces mimořádnou a v některých případech dokonce kontraproduktivní pozornost. Toto právo své

---

²¹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1290

uplatnění nachází zejména v řízení o ústavní stížnosti. Podle doc. JUDr. V. Šimíčka, Ph.D. existují dva důvody, proč bývá právě na základní právo na spravedlivý proces v řízení o ústavní stížnosti poukazováno nejčastěji. V první řadě je to samotná povaha práva na spravedlivý proces. Zatímco jiná základní práva a svobody (např. vlastnické právo či osobní svoboda apod.) jsou relativně úzce definována a své uplatnění nalézají v některých specifických případech, znamená naproti tomu právo na spravedlivý proces poměrně obecný fenomén. Nelze také opomenout, že ústavní stížnost představuje subsidiární prostředek k ochraně základních práv, jehož podání musí předcházet vyčerpání všech (až na výjimky) právem poskytnutých opravných prostředků k ochraně práv stěžovatele. Řízení před Ústavním soudem tedy předchází řízení před jinými orgány veřejné moci (soudy, správní orgány). Je proto relativně velmi časté, že již v řízení před těmito orgány může dojít k porušení základních práv stěžovatele (přínejmenším podle jeho názoru) v tom, že mu tyto orgány veřejné moci neposkytnou odpovídající právní ochranu, která může být spatřována právě v porušení základního práva na spravedlivý proces. Není pak v tomto směru podstatné, zda k tomuto porušení skutečně reálně došlo či zda je námitka porušení tohoto práva vznesena stěžovatelem pouze z důvodů určité právní jistoty a opravdovým důvodem podání ústavní stížnosti bylo to, že orgány veřejné moci rozhodly v neprospěch stěžovatele. Stěžovatelé totiž poměrně často zaměňují porušení práva na spravedlivý proces s pouhým neúspěchem v řízení.

Druhý důvod četnosti práva na spravedlivý proces v řízení před Ústavním soudem je podle doc. JUDr. V. Šimíčka, Ph.D. spatřován v postupu samotného Ústavního soudu při posuzování důvodnosti ústavních stížností. Postup Ústavního soudu totiž můžeme v ideální rovině rozdělit do tří základních kroků, kdy prvním z nich je posouzení ústavnosti aplikovaného ustanovení právního předpisu, dále posouzení ústavnosti jeho interpretace a aplikace, a nakonec jako třetí základní krok posouzení dodržení ústavním pořádkem chráněných procesních práv. Ústavní soud postupuje zásadně takovým způsobem, že pokud je nálezem zrušujícím rozhodnutí o posledním procesním prostředku, který zákon k ochraně stěžovatelových práv poskytuje, vytvořen procesní prostor pro ochranu práva na spravedlivý proces uvnitř soustavy obecných soudů, pak pro posouzení rozhodnutí obecného soudu platí subsidiarita hmotněprávního k procesněprávnímu přezkumu. To znamená, že jestliže Ústavní soud zjistí, že v řízení, jemuž předchází podání

ústavní stížnosti, došlo k porušení některých principů spravedlivého procesu, stačí již toto zjištění ke zrušení napadeného rozhodnutí bez dalšího bližšího zkoumání hmotněprávních otázek dané věci, přičemž nálezem Ústavního soudu je vytvořen procesní rámec pro to, aby příslušný orgán veřejné moci vydal rozhodnutí nové, a to bezvadné z hlediska procesněprávního i hmotněprávního.²²

Stěžovatelé v praxi často chybně interpretují právo na spravedlivý proces, a to tak, že jeho porušení spatřují prakticky v jakémkoliv porušení zákonných a podzákonných norem v jejich konkrétním případě. Je pak úkolem Ústavního soudu, aby vždy velmi bedlivě a zdrženlivě zvažoval možnost svého zásahu v těchto případech, a aby prakticky respektoval skutečnost, že není součástí soustavy obecných soudů ani soustavy jiných orgánů veřejné moci a zároveň, že není ani nejvyšší instancí těchto orgánů. Ne vždy totiž Ústavní soud dostatečně rozlišuje mezi „jednoduchým“ a ústavním právem, kdy jen v některých případech nesprávná aplikace jednoduchého práva orgány veřejné moci má za následek porušení základních práv a svobod. V nálezu sp. zn. III. ÚS 737/02 ze dne 3. 7. 2003 uvedl Ústavní soud tři případy porušení základních práv a svobod při nesprávné aplikaci jednoduchého práva obecnými soudy, které mají za následek porušení těchto práv. První skupinou případů jsou podle Ústavního soudu ty případy, ve kterých posuzuje skutečnost, zdali ve věci aplikovaná norma jednoduchého práva, jež sleduje určitý ústavně chráněný účel, z pohledu principu proporcionality nabyla opodstatněně přednost před jinou normou jednoduchého práva sledující dosažení jiného ústavně chráněného účelu. Další skupinou jsou případy, v nichž nedochází ke konkurenci možné aplikace více norem jednoduchého práva, nýbrž jde o řešení otázky akceptace některé z několika interpretačních alternativ jedné, určité, normy jednoduchého práva. Třetí poslední skupinou jsou případy svévole aplikace normy jednoduchého práva ze strany obecného soudu, jíž schází smysluplné odůvodnění, resp. propojení s jakýmkoli ústavně chráněným účelem. V řízení o ústavních stížnostech lze tedy vyčlenit případy konkurence norem jednoduchého práva, konkurence interpretačních alternativ a případy svévolné aplikace jednoduché práva.²³

---

²² ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Ústavní stížnost*. 3., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2005, 359 s. ISBN 80-7201-569-9. s. 195-196

²³ ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Ústavní stížnost*. 3., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2005, 359 s. ISBN 80-7201-569-9. s. 197-198

2.4. Nejčastější příklady porušení práva na spravedlivý proces

Námítky porušení práva na spravedlivý proces jsou zřejmě nejčastější agendou Ústavního soudu a rovněž i Evropského soudu pro lidská práva. Náš stát patří k zemím, kde často dochází k porušení práva na spravedlivý proces, což je předmětem časté kritiky jak domácí, tak i mezinárodní. K porušení práva na spravedlivý proces dochází v několika stovkách případů ročně, které se dostanou k Ústavnímu soudu či Evropskému soudu pro lidská práva. Mezi nejčastější případy porušení práva na spravedlivý proces českými soudy patří:

Průtahy v řízení – „*Kritizovanou součástí trestního řízení je jeho délka, kterou přímo upravuje trestní řád s cílem skončit trestní řízení co nejdříve (§ 2 odst. 4) a tak nad míru potřebnou zasahovat do Ústavou a LPS zaručených práv obviněného (ale i dalších subjektů trestního řízení).*“²⁴ Podle ustálené judikatury ESLP by nemělo projednání určité věci trvat déle než tři roky (samozřejmě s výjimkou mimořádně komplikovaných případů). Tato lhůta stanovená ESLP je v České republice často překračována, což působí potíže zejména v případě trestního řízení.

Ustanovování formálních, nečinných opatrovníků – nálezem Ústavního soudu bylo vysloveno porušení práva na spravedlivý proces v případech, kdy soudy osobám žalovaným s neznámým pobytem ustanoví opatrovníka z řad zaměstnanců soudu, kteří pak v řízení vykonávají procesní práva za žalovaného, a to zpravidla zcela formálně. Podle Ústavního soudu takový formální opatrovník není osobou, jež by byla vůči soudu nestranná.

Porušování práva na obhajobu – často se stává, že obhájce v trestním řízení, zejména je-li ustanoven jako obhájce ex offio, neplní svou funkci, a protože soudy nedávají obžalovanému zastoupeného obhájcem možnost uplatnit svá procesní práva, je důsledkem porušení práva na spravedlivý proces.

Nedostatky v trestním řízení s cizinci – každý má právo, aby mu bylo sděleno obvinění v jazyce, který ovládá. Jedním z extrémních případů porušení práva na spravedlivý proces ve vztahu k cizincům je případ, kdy takový cizinec

---

²⁴ CHMELÍK, Jan: *Právo na obhajobu v kontextu s právem na spravedlivý proces*. Pocta prof. JUDr. Balážovi, Trnavská univerzita, fakulta práva, 2014, ISBN 978-83-7490-782-8. s. 33

pobývající mimo území státu je odsouzen trestním příkazem (cizinci nebývají schopni zajistit dostatečně rychlý překlad a zmeškají tak lhůtu pro podání odporu, a trestní příkaz by se stal pravomocným a vykonatelným).

Nahodilé obsazování soudních senátů – jde o případy obsazování senátů ad hoc na základě nejasných, ale též neustálených kritérií, takže tím dochází k porušení práva na zákonného soudce.²⁵

Nejčastěji však k porušení práva na spravedlivý proces dochází v případě překvapivých rozhodnutí, opomenutých důkazů, chybí-li náležité odůvodnění rozhodnutí, v případě extrémního nesouladu mezi skutkovými zjištěními a právními závěry z nich vyvozenými a v případě odepření spravedlnosti.

2.4.1. Překvapivá rozhodnutí

Tato procesní situace bývá vyvolána rozdílnými právními závěry obecného soudu I. instance a II. instance, které byly vyvozeny na zcela shodných skutkových zjištěních, které provedl soud I. instance. Odvolací soud se pak v opravném řízení odchýlil od těchto skutkových zjištění soudu I. instance na základě bezprostředně před ním provedených důkazů, ale též od právních závěrů, které vzešly z těchto skutkových zjištění. Odvolací soud pak rozhodnutí I. instance potvrdil jako věcně správné, ačkoliv při posouzení věci vycházel z jiného právního názoru než tento soud.

Podle judikatury Ústavního soudu v případě, že odvolací soud dospěje k jinému právnímu názoru v dané věci, je to důvod pro vydání zrušujícího rozhodnutí, jež z hlediska ústavněprávního otevírá účastníkům možnost uplatnění práva vyjádřit se ke změně právního názoru, případně rovněž předložit nové důkazy, které z pohledu dosavadního nebyly relevantní.

Nelze však výše uvedené skutečnosti pokládat za pravidlo, tzn., že dospěje-li soud II. instance k odlišnému právnímu posouzení dané věci než soud I. instance, nejde vždy o porušení práva na spravedlivý proces, ale je nutné vždy vycházet z okolností konkrétního případu.²⁶

---

²⁵ PECINA, Tomáš. Spravedlivý proces. *Iuridictum: Encyklopedie o právu* [online]. 2005, [cit. 2016-02-09]. Dostupné z: http://iuridictum.pecina.cz/w/Spravedliv%C3%BD_proces

²⁶ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1291 - 1292

2.4.2. Opomenuté důkazy

Problematika opomenutelných důkazů se týká procesní situace dokazování a je spojena s právem navrhnout důkazy a především s principem hodnocení důkazů soudními orgány. Zásada volného hodnocení důkazů je nedílným aspektem základního ústavního principu nezávislosti a nestrannosti soudu. Výrazem zásady volného hodnocení důkazů je i úvaha soudu, zda některý z navrhovaných důkazů provede nebo nikoliv, ale v souladu s hodnocením důkazů musí v odůvodnění vždy vytyčit ty skutečnosti, které vzal za prokázané, o které svá skutková zjištění opřel a důvod proč nevyhověl návrhům na provedení určitých důkazů, a to tak, jak je to uvedeno v příslušných procesních předpisech.

Zásada volného hodnocení důkazů však nesmí být za žádných okolností projevem libovůle. Orgány veřejné moci důkazy hodnotí podle svého vnitřního přesvědčení, které musí být založeno na logickém úsudku, jež vyplývá z všestranného a objektivního hodnocení důkazů opírající se o právní vědomí a dále o všestranné, hluboké a logické zhodnocení důkazů, a i v jejich vzájemných souvislostech a vždy s přihlédnutím ke všem okolnostem případu.

Pokud obecné soudy v určité věci nedodrží požadavky vyplývající z práva účastníků řízení navrhnout důkazy a tomu odpovídající povinnosti soudů se s těmito návrhy určitým přesvědčivým způsobem vypořádat, dochází tak k porušení principu spravedlivého procesu. Pokud soud nevyhoví návrhům účastníků a nevezme je v potaz, musí se ve svém rozhodnutí vyjádřit, proč tak učinil, v čem je spatřován důvod neprovedení tohoto důkazu, proč nejsou relevantními důkazy pro skutková zjištění a objasnění věci. Důkazy, kterými se soudy nezabývaly a jejich nevyužití v řízení náležitě neodůvodnily, téměř vždy má za následek nepřezkoumatelnost rozhodnutí a jeho protiústavnost.²⁷

K této vadě řízení dochází, pokud obecný soud poruší svou povinnost rozhodnout o vznesených návrzích (včetně návrhů důkazních). Soud není povinen všem návrhům vyhovět, pokud jim však nevyhoví, musí ve svém rozhodnutí vždy vyložit, z jakých důvodů navržené důkazy neprovedl, resp. nepřevzal je pro základ svých skutkových zjištění. Podle Ústavního soudu zásada volného hodnocení důkazů neznamena, že by soud ve svém rozhodování měl na výběr,

---

²⁷ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1292

kterým z provedených důkazů vyhoví a kterým nikoli, nebo o které z nich svá skutková zjištění opře a které opomene. Neakceptování důkazního návrhu obviněného podle Ústavního soudu lze založit toliko třemi důvody: V první řadě jde o argument, podle kterého tvrzená skutečnost, k jejímuž ověření nebo vyvrácení je navrhován důkaz, nemá relevantní souvislost s předmětem řízení. Dalším je argument, dle něhož důkaz není s to ani ověřit ani vyvrátit tvrzenou skutečnost (čili ve vazbě na toto tvrzení nedisponuje vypovídací potencií). Třetím argumentem je pak nadbytečnost důkazu, tzn., že dle něho určité tvrzení, k jehož ověření nebo vyvrácení je důkaz navrhován, bylo již v dosavadním řízení bez důvodných pochybností (s praktickou jistotou) ověřeno nebo vyvráceno.²⁸

Ústavní soud ve svém usnesení sp. zn. IV. ÚS 18/02 uvádí, že k problematice obecným soudem opomenutých důkazů existuje četná judikatura Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva. Např. z nálezu Ústavního soudu ve věci sp. zn. III. ÚS 61/94 ze dne 16. 2. 1995 plyne, že zákonem předepsanému postupu v úsilí o právo (zásadám spravedlivého procesu) vyplývajícímu z článku 36 odst. 1 Listiny je nutno rozumět tak, že ve spojení s obecným procesním předpisem v řízení před obecným soudem musí být dána jeho účastníkovi možnost vyjádřit se nejen k provedeným důkazům (čl. 38 odst. 2 Listiny) a k věci samé, ale také označit (navrhnout) důkazy, jejichž provedení pro zjištění (prokázání) svých tvrzení pokládá za potřebné. Tomuto procesnímu právu účastníka odpovídá povinnost soudu nejen o vznesených návrzích (včetně návrhů důkazních) rozhodnout, ale také pokud jim nevyhoví, ve svém rozhodnutí vyložit z jakých důvodů (zpravidla ve vztahu k hmotněprávním předpisům, které aplikoval a právním závěrům, k nimž na skutkovém základě věci dospěl) navržené důkazy neprovedl, resp. pro základ svých skutkových zjištění je nepřevzal. Jestliže tak obecný soud neučiní, zatíží své rozhodnutí nejen vadami spočívajícími v porušení obecných procesních předpisů, ale současně postupuje v rozporu se zásadami vyjádřenými v hlavě páté (především čl. 36 odst. 1, čl. 38 odst. 2) LZPS, a v důsledku toho též i v rozporu s čl. 95 odst. 1 Ústavy. Takzvané opomenuté důkazy, tj. důkazy, o nichž v řízení nebylo soudem rozhodnuto, případně důkazy, jimiž se soud při postupu podle zásady volného hodnocení důkazů nezabýval, proto téměř vždy založí nejen nepřezkoumatelnost vydaného rozhodnutí, ale

---

²⁸ ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Ústavní stížnost*. 3., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2005, 359 s. ISBN 80-7201-569-9. s. 201-202

současně též jeho protiústavnost. Ze zmíněných zásad však nikterak nevyplývá povinnost soudu provést všechny důkazy, které účastník navrhl. Obdobnou praxi uplatňuje i Evropský soud pro lidská práva, dle něhož tomuto soudu nepřisluší nahrazovat hodnocení vnitrostátního soudu svým vlastním. Jeho úkolem je ujistit se o tom, zda řízení ve své komplexnosti, včetně způsobu přípustnosti svědeckví, bylo "spravedlivé" ve smyslu článku 6 odst. 1 EÚLP. Dále článek 6 odst. 1 EÚLP neupravuje problematiku důkazů a nijak nebrání vnitrostátním soudům, aby odmítly nabídku důkazu, pokud usoudí, že jsou dostatečně informovány o určitých otázkách.²⁹

2.4.3. Náležitě odůvodnění rozhodnutí

K základním principům každého spravedlivého procesu je také nezbytné přiřadit právo na náležitě odůvodnění rozhodnutí orgánu veřejné moci. Chybí-li náležitě odůvodnění, jde o porušení práva na spravedlivý proces, které zároveň bezprostředně souvisí s problematikou opomenutého důkazu. „*Absence řádného odůvodnění v napadaném rozhodnutí proto může vést k jeho zrušení Ústavním soudem jakožto rozhodnutí protiústavního, neboť nepřezkoumatelné rozhodnutí nedává dostatečné záruky pro to, že nebylo vydáno v důsledku libovůle a způsobem porušujícím ústavně zaručené právo na spravedlivý proces*“³⁰

Podle Ústavního soudu je řádným odůvodněním rozhodnutí takové, z kterého vyplývá vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na jedné straně a právními závěry na straně druhé. Pokud odůvodnění rozhodnutí neobsahuje výše zmíněné atributy, jsou právní závěry soudu porušením ústavního principu zákazu libovůle v rozhodování, přičemž je takové rozhodnutí třeba považovat za stojící v rozporu s čl. 36 odst. 1 LZPS a rovněž i čl. 1 Ústavy.

V odůvodnění rozhodnutí je třeba, pokud to přichází podle povahy dané věci v úvahu, zejména uvést skutečnosti, které byly vzaty za prokázané, důkazy, o něž jsou skutková zjištění opřena, úvahy, jimiž se rozhodující orgán řídil při hodnocení provedených důkazů a také právní úvahy, na jejichž základě posuzoval prokázané skutečnosti podle příslušných ustanovení příslušného zákona.

---

²⁹ Usnesení Ústavního soudu sp. zn. 18/02 ze dne 4. 3. 2004

³⁰ ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Ústavní stížnost*. 3., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2005, 359 s. ISBN 80-7201-569-9. s. 202

Z hlediska stanoveného postupu je podle Ústavního soudu požadavek řádného a vyčerpávajícího zdůvodnění rozhodnutí orgánů veřejné moci jednou ze základních podmínek rozhodnutí ústavně souladného. Pokud rozhodnutí neobsahuje náležité a řádné odůvodnění, pak je Ústavním soudem shledáno jako nepřezkoumatelné a zároveň protiústavní, tzn. porušující právo na spravedlivý proces.³¹

2.4.4. Extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a právními závěry z nich vyvozenými

Porušením spravedlivého procesu je podle Ústavního soudu rovněž extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a právními závěry z nich vyvozenými. Takto vadné rozhodnutí je nutné považovat za stojící v rozporu s čl. 90 Ústavy a také s čl. 36 odst. 1 LZPS. Stejně tak je nutné považovat za rozpor s principy spravedlivého procesu takovou situaci, kdy v soudním rozhodování jsou skutková zjištění v extrémním nesouladu s vykonanými důkazy.³²

Jako příklad může sloužit náleží Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 398/97, v němž byl shledán extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a právními závěry z nich vyvozenými. Ústavní soud podle tohoto nálezu vychází z přesvědčení, že před obecným soudem provedené důkazy musí jím být, pro účely jejich hodnocení, správně, tj. odpovídajícím způsobem interpretovány. Z toho vyplývá, že předpokladem náležitého a také ústavně souladného hodnocení důkazů je, že informace z hodnoceného důkazu zůstane bez jakékoliv deformace v procesu jeho hodnocení zachována a výlučně jen jako taková se promítne do vlastního vyhodnocení jako konečného úsudku soudu. Opačný postup by podle Ústavního soudu ve svých důsledcích znamenal nejen vážný zásah do zákonných kautel soudního řízení, ale rovněž by ohrozil při výkonu spravedlnosti samotný účel soudního řízení. Podle tohoto nálezu jakkoli vysoký stupeň podezření sám o sobě není s to vytvořit spolehlivý a zejména zákonný podklad pro odsuzující výrok soudu, který především z ústavního hlediska musí být vždy výrazem lidsky dosažitelné jistoty, plynoucí především ze zákonem stanoveného procesu zjišťování a následného vyhodnocení rozhodných skutečností tak, aby se skutkové závěry soudního rozhodnutí neocitly v (extrémním) rozporu s vlastním obsahem

³¹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině. 2.*, rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1292 - 1293

³² ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva: globalizace - bezpečnost. 2.*, upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-80-7380-103-8. s. 366

provedených důkazů. Jestliže tedy zákon v oblasti trestního soudnictví pro trestní řízení vyžaduje mimo jiné náležité zjištění a spravedlivé potrestání pachatele, nelze - pod aspekty Listiny základních práv a svobod – tomuto postulátu zákona rozumět jinak, než že jím je současně ústavně vymezen rozsah a ochrana ústavně zaručeného základního práva na soudní ochranu.³³

Jedním z principů, který představuje součást práva na spravedlivý proces a zároveň rovněž vylučující libovůli při rozhodování je tedy nezbytná návaznost mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé, což musí vyplynout z odůvodnění rozhodnutí orgánu veřejné moci.

K porušení principů spravedlivého procesu dochází zpravidla tak, že právní závěry soudu, které jsou obsažené v rozhodnutí, jsou v extrémním nesouladu s vykonanými skutkovými zjištěními. Z výše uvedeného vyplývá, že toto bývá zapříčiněno tím, že určitá informace, z níž soud vycházel, a která mu vyplynula ze zjištěných skutečností, byla deformována a v důsledku toho byl právní závěr rozporný. Každá informace by měla zůstat v procesu zachována, protože jen jako taková by měla být užita při vlastním hodnocení soudu, jako konečného úsudku.

Existuje-li určitý nepoměr mezi skutkovými zjištěními a právními závěry, nemusí to vždy nutně vést ke zrušení takového rozhodnutí Ústavním soudem, stane se tak, pokud dospěje k názoru, že tento nesoulad je extrémní.³⁴

2.4.5. Odepření spravedlnosti

Posledním nejčastějším porušením základního práva na spravedlivý proces, které v této diplomové práci uvedu, je odepření spravedlnosti (*denegatio iustitiae*). K odepření spravedlnosti může dojít tehdy, když obecné soudy postupují příliš formalisticky a namísto meritorního rozhodování např. zastaví řízení pro nějakou překážku, přesto, že bylo možno tuto překážku odstranit řádným poučením účastníka. Pod tento pojem je subsumováno i další procesní pochybení soudů, která vedou k zastavení řízení.³⁵

---

³³ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 398/97 ze dne 4. 6. 1998.

³⁴ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1293

³⁵ ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Ústavní stížnost*. 3., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2005, 359 s. ISBN 80-7201-569-9. s. 204

Jako příklad odepření spravedlnosti je možné uvést nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 272/2005, kdy postup spočívající v odmítnutí projednání podaných odporů proti trestnímu příkazu pro opožděnost, který se neztotožňuje s požadavkem čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť v konečném důsledku znamená denegatio iustitiae tj. odepření spravedlnosti, jež je však z hlediska záruk základních lidských práv i požadavku uvedeného v čl. 90 Ústavy nepřijatelné. Nebyl-li dosud trestní příkaz obhájci stěžovatele řádně doručen, nelze v dalším využívat zákonných prostředků obhajoby s ohledem na skutečnost, že i počátek lhůty pro podání odporu ve smyslu ustanovení § 314g odst. 1 trestního řádu je vázán právě na jeho doručení obhájci stěžovatele.³⁶

Dalším příkladem by mohl být nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 291/2000 ze dne 11. 6. 2002 podle kterého je možné prokázat vinu obviněného pouze na základě nepochybně zjištěných skutečností a za použití procesních prostředků, jenž umožňuje trestní řád. Důkaz, který byl získán nezákonným donucením, je absolutně neúčinný a v trestním řízení jej nelze použít. V případě, že obecné soudy založily výrok o vině na výpovědi spoluobžalovaného učiněné v přípravném řízení a zhodnotily ji jako věrohodnou, aniž by se zabývaly skutečnostmi zpochybňujícími zákonnost postupu orgánů činných v trestním řízení v souvislosti s pořízením tohoto klíčového důkazu, odepřely tím stěžovateli právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 LZPS.³⁷

---

³⁶ Nález Ústavního soudu ČR IV. ÚS 272/2005 ze dne 3. 8. 2005.

³⁷ FENYK, Jaroslav, Tomáš HAVLÍK a Miroslav RŮŽIČKA. *Rozhodnutí a stanoviska k trestnímu řádu 1918-2004*. Vyd. 2. Praha: C. H. Beck, 2004, 1159 s. ISBN 80-7179-880-0. s. 364

3. Spravedlivý proces a tzv. neopominutelné důkazy

3.1. Spravedlivý proces

Pod pojmem právo na spravedlivý proces je nutno chápat právo každého obrátit se na soud, aby poskytl ochranu jeho právům a oprávněným zájmům a rozhodl o vině, trestu, příp. ochranném opatření. Právo na přístup k soudu je zajišťováno vytvořením soustavy nezávislých soudů a rovněž zákazem vytvářet ze strany státu procesněprávní překážky ztěžující nebo dokonce vylučující přístup k soudní ochraně. Dále je pod tímto pojmem nutno chápat i právo na spravedlivé řízení. Spravedlivé řízení je zaručeno procesními zárukami, které odpovídají evropským standardům lidských a občanských práv a jsou upraveny na ústavní úrovni a ústavně chráněny.³⁸

„Spravedlivý proces tvoří základ práva každého jednotlivce na projednání jeho věci v řízení, které splní všechna ústavní a zákonná kritéria spravedlnosti a v jehož průběhu budou tato kritéria i beze zbytku dodržována a jehož výsledkem bude spravedlivé rozhodnutí, tedy práva na soudní ochranu odpovídající povinností státu dle čl. 90 Ústavy poskytnout dotčeným právům ochranu.“³⁹

Právo na spravedlivý proces je podle prof. JUDr. A. Winterové CSc. poprvé bez pochybností a jasně koncipováno jako subjektivní právo každého jednotlivce (i skupin jednotlivců) vůči státu jako povinnému subjektu na poskytnutí náležité právní ochrany tomu, kdo se jí dovolává. Právo na spravedlivý proces ve srovnání s nárokem na právní ochranu neobsahuje žádnou materiálněprávní složku. Nehovoří o právu na příznivé rozhodnutí. Je to samostatné subjektivní právo vůči státu na poskytnutí právní ochrany v takovém procesu, který garantuje spravedlivý výsledek, nikoli však výsledek příznivý. Prvky práva na spravedlivý proces tvoří právo obrátit se k nezávislému a nestrannému soudu zřízenému

---

³⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Praha: Leges, 2013, 864 s. ISBN 978-80-87576-44-1. s. 41-42

³⁹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Praha: Leges, 2013, 864 s. ISBN 978-80-87576-44-1. s. 41

zákonem (přístup k soudu), rovnost před soudem (rovnost zbraní), veřejné projednání věci a rozhodnutí v přiměřené lhůtě.⁴⁰

Ústavní soud se v rozhodnutí sp. zn. III. ÚS 623/2000 ze dne 27. 5. 2003 vyjádřil k právu na spravedlivý proces, jenž považuje za limit práva na řádný zákonný proces, a to v tom významu, že nikoli každá nezákonnost rovná se nespravedlivost, ale jen taková nezákonnost, která vede za uvedených předpokladů k vině obviněného. Dále podle Ústavního soudu rámcem spravedlivého procesu může být jen takový proces, který je vedený určitým zákonným způsobem. Zákonnost je tu formou trestního řízení, spravedlnost pak jeho žádoucí kvalitou. Porušení zásady zákonnosti trestního procesu se promítá do ustanovení čl. 90 Ústavy a čl. 8 odst. 2 LZPS. V tomto rozhodnutí Ústavního soudu se hovoří také o zásadě volného hodnocení důkazů, která znamená v trestním řízení to, že hodnocení důkazů, má-li být s ní konformní, musí také respektovat jako jedno z hledisek hodnocení rovněž zákonnost důkazů. Jejich chybné hodnocení se opět promítá do zásady zákonnosti.⁴¹

Listina stanoví minimální práva a záruky v trestním řízení, související s právem na spravedlivý proces. Jde o limity a záruky spravedlivého řízení. Patří sem následující zásady:

- strany řízení jsou si rovny ve svých právech, v kontradiktorním řízení platí zásada „rovnosti zbraní“;
- zákaz diskriminace při užívání a uplatňování práv;
- nikoho nelze trestně stíhat nebo jej zbavit osobní svobody jinak než za podmínek, které stanoví zákon;
- právo na seznámení s důvody obvinění;
- obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby, a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce;
- obviněný má právo odepřít výpověď, nikdo nemůže být nucen vypovídat proti své osobě a tím podporovat vlastní obvinění;

---

⁴⁰ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015, 621 stran. ISBN 978-80-7502-076-5. s. 192

⁴¹ FENYK, Jaroslav, Tomáš HAVLÍK a Miroslav RŮŽIČKA. *Rozhodnutí a stanoviska k trestnímu řádu 1918-2004*. Vyd. 2. Praha: C. H. Beck, 2004, 1159 s. ISBN 80-7179-880-0. s. 3

- každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti, a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům;
- zásada ústnosti a veřejnosti (veřejnost lze vyloučit jen v případech stanovených zákonem);
- o vině za trestný čin a o trestu za něj rozhoduje jen soud;
- nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu;
- presumpce nevin;
- zásada ne bis in idem, tj. zákaz dvojitého odsouzení;
- zákaz retroaktivity v případě posouzení trestného činu a uložení trestu za něj (neplatí, je-li pozdější zákon pro pachatele příznivější);
- právo na tlumočnicka;
- zásada zákonného obsazení soudu, nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, a proto příslušnost soudu i soudce stanoví zákon.

Při dodržení těchto zásad je možné naplnit požadavek spravedlivého procesu, ve kterém je možné dojít ke spravedlivému rozhodnutí.

Ústavní ochrany tedy požívá takový proces, který je vedený nezávislým a nestranným soudem, jenž je v daném případě rovněž věcně a místně příslušným soudem a v rámci tohoto soudu soudcem, který je nezávislý a nestranný a je k posouzení případu přidělen podle předem stanovených pravidel rozvrhem práce. Věc je projednávána zásadně veřejně, za přítomnosti zúčastněných subjektů a bez zbytečných průtahů. Obviněný má právo být seznámen se všemi skutečnostmi, které jsou mu kladeny za vinu, má právo navrhopvat důkazy a vyjádřit se k provedeným důkazům. Nemůže být nucen k výpovědi, má právo odepřít výpověď, pokud by tím mohl podporovat podanou obžalobu. Obviněný má právo také na právní pomoc a na tlumočnicka v případě, že neovládá jazyk, ve kterém je řízení vedeno. Celé řízení pak ovládá zákaz retroaktivity zákona, zásada ne bis in idem a presumpce nevin ve prospěch obviněného. Všechny tyto zásady, společně se zásadou rovnosti stran řízení, se plně uplatní jen v kontradiktorním řízení, což

je řízení sporné, které spočívá v rozdělení procesních funkcí mezi obhajobu, obžalobu a soud.⁴²

Listina ani mezinárodní dokumenty pojem spravedlivý proces výslovně nepoužívají – jde dnes o již ustálený pojem vytvořený judikaturou. ESLP poprvé použil tohoto pojmu v rozsudku Golder proti Spojenému království, v němž se vyslovil, že čl. 6 odst. 1 EÚPL zaručuje každému, aby soud rozhodl o každém jeho sporu, jež se týká jeho práv nebo závazků občanské povahy. Tím tedy poskytl právo na přístup k soudu (právo na soud), tzn., že právo obrátit se na soud je pouze jedním z aspektů práva na spravedlivý proces. ESLP se vyslovil také k dalším garancím, které poskytuje čl. 6 odst. 1 Úmluvy, a to pokud jde o organizaci a složení soudu a také pokud jde o průběh řízení, a to vše dohromady tvoří právo na spravedlivý proces.⁴³

Princip práva na spravedlivý proces v současnosti zastřešuje velmi rozvinutou kategorií tzv. procesní spravedlnosti, jež má mimořádný význam již proto, že pouze funkční a legitimní pravidla řízení před orgány veřejné moci jsou garancí ochrany a vymahatelnosti ústavně zakotvených základních práv. Spravedlivý proces je tedy nutnou podmínkou ochrany a vymahatelnosti veškerých hmotných práv a rovněž i samotné realizace doktríny právního státu, jehož formální znak je založen na vázanosti státu právem.

Komponenty spravedlivého procesu jsou tak jednou z nutných součástí funkce výkonu spravedlnosti orgány veřejné moci. Na jedné straně vymezují práva jednotlivce v procesu domáhání se svých práv před orgány veřejné moci a současně vytyčují hranice zásahů veřejné moci do práv jednotlivců v rámci těchto řízení, a tím je chrání před svévolí státu.

K extenzi doktríny spravedlivého procesu došlo především zásluhou nadstátních soudních systémů. Za stěžejní lze považovat především tzv. štrasburský pilíř, jenž je představován především quaziprecedenční judikaturou Evropského soudu pro lidská práva rozhodujícího na základě EÚLP. Tato Evropská úmluva výrazně ovlivnila též vnitrostátní ústavněprocesní doktríny signatářských států této úmluvy. Druhým významným je tzv. lucemburský pilíř,

---

⁴²CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, 509 stran. ISBN 978-80-7380-488-6. s. 41 - 42

⁴³ *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6. s. 729

který představuje soudní systém EU. Jeho doktrína spravedlivého procesu je tak dalším projevem soudobé europeizace procesní spravedlnosti.⁴⁴

Jakýkoliv proces neexistuje samoučelně, nýbrž jeho cílem je dosažení vzniku, změny či zániku hmotných práv a povinností fyzických či právnických osob. Tato skutečnost se musí nutně odrážet také v rovině základních práv a svobod, v daném případě ve sféře vymezení rozsahu práva na spravedlivý proces. Teprve takové porušení objektivních procesních pravidel by mohlo být zásahem do subjektivního práva na spravedlivý proces, které by skutečně jednotlivce omezilo v některém konkrétním subjektivním procesním právu, například v nemožnosti provést konkrétní stěžovatelem zamýšlený procesní úkon, čímž by byl v důsledku znevýhodněn oproti jinému účastníkovi řízení či zkrácen na svých hmotných právech. Není dobré však tvrdit, že spravedlivý proces míří jen a pouze k ochraně ústavně zaručených práv. Neznamená to, že by spravedlivý proces působil pouze v řízeních, jejichž předmětem jsou ústavně zaručená práva a svobody.⁴⁵

Trestní řízení je velmi problematické, a to především z pohledu toho co je spravedlivé a co spravedlivé není, povaha spravedlnosti či nespravedlnosti je často sporná. Můžeme však říci, že v demokratické společnosti existuje jakési společenské pojetí spravedlnosti, neboť společnost věří, že existuje centrální pojetí spravedlnosti v jakékoliv diskusi o charakteristických rysech řádného trestního řízení, i když se nezdá, že by samotný pojem spravedlnosti, bez propojení s řádným zákonným procesem, měl pevně stanoven význam. Pojem „spravedlnost“ je vždy limitován veřejnou prospěšností, neboť spravedlnost není základem ochrany obviněného a může být používána jak k argumentaci ve prospěch větší ochrany individuálních práv jednotlivce, tak i při argumentaci ve prospěch zvětšení a zesílení pravomocí trestní kontroly. Spravedlnost ale nepůsobí čistě teoreticky, protože musí být realizována v reálném světě. Trestní proces musí být posuzován jako určitý lidský proces, který sebou nepřináší ekonomický prospěch, ale naopak přináší značné ekonomické náklady a trestný čin musí být nakonec zvažován jako lidský a rovněž i společenský problém.

---

⁴⁴ KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 431 s. ISBN 978-80-7380-296-7. s. 348

⁴⁵ *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6. s. 733

Trestní řízení tedy musí odpovídat zásadě řádného zákonného procesu, musí být ale také spravedlivé k obviněným, musí usilovat o to, aby si tuto spravedlnost uvědomili jak samotní obvinění, tak i celá společnost. Trestní proces v širším slova smyslu je vždy samotnými občany preferován před takovým procesem, který nemá rysy spravedlivého procesu, díky tomu, že trestní proces vzbuzuje ve společnosti vážnost a úctu pro zákonnost a spravedlnost soudního systému.⁴⁶

Jak bylo již zmíněno výše, některá práva tvořící součást spravedlivého procesu jsou výslovně uvedena v navazujících ustanoveních Listiny (v hlavě V.) a jiná práva jsou dovozena judikaturou a vztahují se k čl. 36 odst. 1 Listiny jako k obecné klauzuli spravedlivého procesu.

3.1.1. Doktrína spravedlivého procesu podle Listiny základních práv a svobod

Právo na přístup k soudu (tj. právo na spravedlivý proces) nalezneme v čl. 36 odst. 1 LZPS. Podle tohoto článku se každý může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. Jak již bylo řečeno, doktrínu spravedlivého procesu u nás vytvořil Ústavní soud. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 55/94 ze dne 14. 9. 1994 se Ústavní soud vyjádřil k odepření spravedlnosti (*denegatio iustitiae*) podle kterého, přísluší Ústavnímu soudu posoudit, zda řízení před obecným soudem bylo jako celek spravedlivé a zda v něm byly respektovány principy spravedlivého procesu (tj. hlavy V. LZPS, ale i čl. 6 EÚLP). Pokud soud zastavil řízení, aniž k tomu měl zcela jasné a nepopíratelné důvody, pak je takový postup nutné hodnotit jako odepření spravedlnosti tj. práva na soudní ochranu.

Soudní přezkum správních rozhodnutí nalezneme v čl. 36 odst. 2 LZPS. Kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy, může se obrátit na soud, aby přezkoumal zákonnost takového rozhodnutí, nestanoví-li zákon jinak. Z pravomoci soudu však nesmí být vyloučeno přezkoumávání rozhodnutí týkajících se základních práv a svobod podle Listiny. V tomto ustanovení LZPS pokládá základy právní úpravy správního soudnictví.

Právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem je pak obsaženo v čl. 36 odst. 3 LZPS. Podle

---

⁴⁶ ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Vyd. 1. Praha: CODEX Bohemia, 1999, 403 s. ISBN 80-85963-89-2. s. 43

Listiny má tedy každý právo na náhradu škody způsobené mu nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem. Podmínky a podrobnosti tohoto ustanovení upravuje zákon. Právo na náhradu škody vzniká i v důsledku vazby, trestu či ochranného opatření a v těchto případech se uplatňuje nejprve u Ministerstva spravedlnosti. „*Smyslem takové úpravy je nepochybně snaha zajistit objektivnost projednání nároků i eliminace řady soudních sporů tam, kde nárok je zřejmý*“⁴⁷

Právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem je hmotněprávní ústavní ochranou před takovým postupem a činností veřejné moci, která neodpovídá zákonu, je v rozporu se zákonem či je jinak chybná, vadná či svévolná. Ústavněprávní odpovědnost se tedy vztahuje v zásadě k jakékoli činnosti veřejné správy (především státní správy), i tím, že postihuje i její chybný, vadný, svévolný či protizákonný „úřední postup“ ve věci.⁴⁸

Právo odepřít výpověď má podle LZPS každý, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké. Toto ustanovení čl. 37 odst. 1 LZPS rozvíjí čl. 36 odst. 1 LZPS. Jde o výjimku z obecné povinnosti svědčit. Toto právo se uplatňuje až u soudu po následném poučení vyslychajícího, neznamená to tedy, že taková osoba není povinna se na předvolání dostavit k soudu. Odepřít výpověď nemůže osoba, která má v konkrétním případě oznamovací povinnost podle § 168 odst. 2 trestního řádu.⁴⁹ Zákon tímto způsobem chrání vztahy mezi nejbližšími příbuznými. Osoba, která výpověď odepře, není povinna toto odepření zdůvodňovat, postačí tedy sdělení, že má vypovídající obavu z trestního stíhání sebe či osoby blízké. K výpovědi samozřejmě nemůže být nikdo jakkoliv donucován.

Z povinnosti vypovídat jako svědek existují dvě výjimky. Tou první výjimkou jsou osoby, na které se vztahuje zákaz výslechu. Jde o svědky, kteří mají povinnost určité skutečnosti uchovávat v tajnosti, tito svědci nesmí být vyslycháni o utajovaných skutečnostech, jež jsou chráněny zvláštním zákonem. Další

---

⁴⁷ ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva: globalizace - bezpečnost. 2.*, upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-80-7380-103-8. s. 369

⁴⁸ KLÍMA, Karel. *Listina a její realizace v systému veřejného a nového soukromého práva.* Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 332 s. ISBN 978-80-7478-647-1. s. 299-300

⁴⁹ ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva: globalizace - bezpečnost. 2.*, upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-80-7380-103-8. s. 371

výjimkou z povinnosti vypovídat jsou osoby, které by svou výpovědí porušili státem uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti. Obě tyto výjimky z povinnosti vypovídat je možné prolomit zproštěním povinnosti mlčenlivosti ze strany příslušného orgánu.⁵⁰

Právo na právní pomoc je upraveno v čl. 37 odst. 2 LZPS jako právo každého na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení. Smyslem institutu práva na právní pomoc je zajistit nejen účinnou ochranu fyzickým a právnickým osobám v situacích, kdy se nachází v podřadném postavení vůči orgánům veřejné moci, které rozhodují o jejich odpovědnosti, životní či právní situaci nebo ve sporech či sporech s orgány veřejné moci. Smyslem je také zajištění profesionální rovnosti v případě trestního řízení, aby došlo k vyrovnání odbornosti státního zástupce a obviněného.⁵¹

Rovnost účastníků řízení je deklarována v čl. 37 odst. 3 LZPS, kdy všichni účastníci jsou si v řízení rovni. Toto právo nalezneme též v Ústavě v čl. 96 odst. 1: Všichni účastníci řízení mají před soudem rovná práva. „*Soud musí zachovávat i stejnou hodnotovou pozici v řízení trestním, kdy státní zástupci tvrdí, že skutková podstata trestného činu byla naplněna, a obhajoba vyvrací tato tvrzení s konstatováním nevinou obžalovaného*“⁵² Avšak v podmínkách zásady obžalovací se trestní řád o rovnosti účastníků výslovně nezmiňuje a zajištěna není. Stejně tak trestní řád nezná pojem účastníků řízení, ale zná pojem procesních stran, kterými jsou ty subjekty řízení, které uplatňují nebo podporují obžalobu nebo naopak stojí na straně obhajoby anebo jiného proti ní obhajují. Podle judikatury Ústavního soudu i ESLP však platí v trestním řízení princip „rovnosti zbraní“, což znamená, že každá strana musí mít možnost hájit v procesu své zájmy a žádná ze stran nemůže mít podstatnou výhodu vůči protistraně.⁵³

Právo na tlumočnicka (čl. 37 odst. 4 LZPS) má každý, kdo prohlásí, že neovládá jazyk, jímž se řízení vede. Tlumočnický pro jednotlivé jazyky jmenuje buď ministr spravedlnosti, nebo předseda krajského soudu, a to v tom rozsahu,

---

⁵⁰ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1342

⁵¹ KLÍMA, Karel. *Listina a její realizace v systému veřejného a nového soukromého práva*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 332 s. ISBN 978-80-7478-647-1. s. 303

⁵² KLÍMA, Karel. *Listina a její realizace v systému veřejného a nového soukromého práva*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 332 s. ISBN 978-80-7478-647-1. s. 271

⁵³ ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva: globalizace - bezpečnost*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-80-7380-103-8. s. 375

v jakém ho k tomu zmocnil ministr. Přibrání tlumočnicka je upraveno v jednacím řádu pro okresní a krajské soudy (vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 73/1992 Sb., v platném znění). Právo na tlumočnicka se uplatňuje u jakéhokoliv druhu soudního řízení. Trestní řád právo na tlumočnicka konkretizuje v § 28, podle kterého soud přibere tlumočnicka, je-li třeba přetlumočit obsah výpovědi nebo písemnosti nebo neovládá-li obviněný jazyk, ve kterém se vede jednání.⁵⁴

Právo na tlumočnicka se netýká jen osob, které neovládají jazyk, v němž se řízení vede, ale je to právo i osob hluchoněmých a hluchoslepých. Zajištění a následná realizace tohoto práva je součástí principu rovnosti účastníků v řízení a rovněž principu práva na spravedlivý proces. Nepřibrání tlumočnicka je zároveň porušením těchto práv.⁵⁵

Právo na zákonného soudce nalezneme v čl. 38 odst. 1 LZPS. Podle tohoto článku nesmí být nikdo odňat svému zákonnému soudci. Dále je zde uvedeno, že příslušnost soudu i soudce stanoví zákon. Procesní realizace této zásady spočívá v pokynu pro veřejnoprávní úpravu věcné, územní a funkční působnosti soudnictví a také v systému přidělování soudních věcí soudcům příp. senátům dle věcné agendy senátů nebo samosoudců podle rozvrhu práce soudů. V rozvrhu práce jsou jmenovitě uvedeni soudci, kteří tvoří senát, samosoudci, ale i další pracovníci soudu zařazení do příslušných soudních oddělení. Tato zásada má jednoznačně organizační povahu. Pojetí tzv. zákonného soudce je objektivním požadavkem na organizaci soudnictví, ale je také přímo spjato se zásadou nestrannosti a nezávislosti soudce i soudu a také je zárukou nepodjatosti soudce při rozhodování o konkrétních věcech a účastnících. Toto ustanovení také nepřímou chrání účastníky, a to tak, že pokud účastník nabyde pochybností o tom, že byl porušen rozvrh práce, vzniká tím procesní vada řízení a bylo by nutné tuto vadu rozporovat v opravném řízení.⁵⁶

Soudce má být také trvale ustanovený, neodvolatelný a bez svého souhlasu nepřeložitelný. Základním atributem práva na zákonného soudce, jakožto i

---

⁵⁴ ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva: globalizace - bezpečnost*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-80-7380-103-8. s. 377

⁵⁵ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1355

⁵⁶ KLÍMA, Karel. *Listina a její realizace v systému veřejného a nového soukromého práva*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 332 s. ISBN 978-80-7478-647-1. s. 271

právního státu, je zákonem zřízený soud. Takto zřízený soud musí splňovat hlavní požadavky soudní moci, tj. již zmíněná garance nezávislosti a nestrannosti.⁵⁷

Práva účastníků v řízení a podmínky vyloučení veřejnosti upravuje čl. 38 odst. 2 LZPS. Podle něho má každý právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti, a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem. Toto právo obsažené v čl. 38 odst. 2 LZPS je dalším právem, které rozvíjí obecný princip práva na spravedlivý proces a je jeho obsahem.

Zásada veřejnosti je všeobecným požadavkem na transparentnost soudní moci, a veřejnou kontrolou. Veřejnost je možné ze soudního jednání vyloučit jen v zákonem stanovených případech. Díky tomu má na jednání soudu přístup širší veřejnost, čímž je vykonávána kontrola nad výkonem trestního soudnictví a zachování práv osob, zejména práv obžalovaného. Právo na spravedlivý proces zahrnuje i veřejné soudní projednání trestní věci podle čl. 6 EÚLP. Zásada veřejnosti umožňuje soudu rovněž plnit výchovnou a preventivní funkci trestního řízení, protože právě při veřejném projednání věci se nejučinněji projevuje výchovné působení trestního řízení na širokou veřejnost. V trestním řízení je veřejné vždy hlavní líčení a veřejné zasedání. Důvody pro vyloučení veřejnosti jsou upraveny v § 200 odst. 1 trestního řádu. S právem na veřejné projednání věci souvisí i zásada ústnosti, kterou však LZPS výslovně jako základní zásadu nestanoví, ale můžeme ji nalézt v čl. 96 odst. 2 Ústavy.⁵⁸

Právo na projednání věci bez zbytečných průtahů je rovněž součástí práva na spravedlivý proces a je rovněž jednou ze základních zásad trestního řízení (požadavek na co nejrychlejší projednání trestní věci). Požadavek co možná nejrychlejšího projednání trestní věci však nesmí být uplatňován na úkor řádného objasnění věci a musí být konán s plným šetřením občanských práv zaručených LZPS a i mezinárodními smlouvami o lidských právech. Průtahy v řízení

---

⁵⁷ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1362

⁵⁸ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1367

negativně ovlivňují množství a kvalitu důkazů v trestním řízení. Porušení této zásady je rovněž porušením práva na spravedlivý proces.⁵⁹

Každý má právo, aby jeho věc byla projednána v jeho přítomnosti, a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Právo vyjadřovat se ke všem prováděným důkazům je obsahově širší a znamená právo se k věci vyjadřovat, předkládat návrhy na provádění důkazů a vyjadřovat se k důkazům.

Nullum crimen, nulla poena sine lege je stěžejní zásadou pro trestní řízení. Na té nejvyšší úrovni je upravena LZPS v čl. 39. Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku lze za jeho spáchání uložit. To tedy znamená, že jen zákon může stanovit co je trestným činem a jaký trest lze uložit. Trestem se pak rozumí i jiná újma na právech nebo majetku pachatele trestného činu. Tuto trestněprávní ochranu zajišťuje trestní právo hmotné. „*Ustanovení čl. 39 Listiny patří k fundamentálním pilířům teorie práva a základů trestní odpovědnosti*“⁶⁰

Rozhodnutí o vině a trestu náleží podle čl. 40 odst. 1 LZPS jen soudu. Toto pravidlo vyplývá již z čl. 90 Ústavy, v němž je uvedeno, že pouze soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy. Trestní stíhání je pak před soudy přípustné jen na základě obžaloby podané státním zástupcem.

Presumpce neviny znamená, že každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena. Presumpce neviny je upravena v čl. 40 odst. 2 LZPS. S touto zásadou nepřímo souvisí princip *in dubio pro reo* (v pochybnostech má být rozhodnuto ve prospěch obžalovaného). V této zásadě je vyjádřen požadavek, že vina obžalovaného musí být zcela jednoznačně a objektivně prokázána, a to bez jakýchkoliv pochybností.⁶¹

Právo na obhajobu je upraveno v čl. 40 odst. 3 LZPS. Obviněný má podle něj právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby, a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv

---

⁵⁹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1369

⁶⁰ ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva: globalizace - bezpečnost*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-80-7380-103-8. s. 382

⁶¹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1391

ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce. Jednotlivé části jinak velmi širokého práva na obhajobu se promítají postupně v trestním řádu, tak jak postupuje trestní proces.

Právo obviněného odepřít výpověď má základ v čl. 40 odst. 4 LZPS. Obviněný má právo odepřít výpověď; tohoto práva nesmí být žádným způsobem zbaven. Obviněný je svobodný v úvaze jak vypovídat. Může vypovídat způsobem, jaký on sám uzná za vhodný nebo nevypovídat vůbec. V zásadě obviněný nemá zakázáno „lhát“. Pokud se prokáže, že vypovídal nepravdivě, neměl by být sankcionován a prokázaná nepravda by mu neměla být kladena k tíži.⁶²

Obviněný musí být ještě před zahájením jeho výslechu poučen o všech svých právech, včetně jeho práva nevypovídat. Obviněného či obžalovaného není možné k výpovědi nutit, ani úskokem ani lstí a je také nepřípustné vynucovat doznání slibem čehokoliv.

Ne bis in idem a res iudicata. Tyto dvě zásady nalezneme v čl. 40 odst. 5 LZPS. Nikdo nemůže být trestně stíhán za čin, pro který již byl pravomocně odsouzen nebo zproštěn obžaloby. Tyto zásady nevylučují uplatnění mimořádných opravných prostředků v souladu se zákonem. Nikdo tedy nemůže být odsouzen za jeden a tentýž skutek vícekrát (vyjádření zásady ne bis in idem). Zásada res iudicata (zásada věci rozsouzené) má vyjadřovat a především zajišťovat právní jistotu tomu, kdo byl již odsouzen za trestný čin, nebo naopak byl obžaloby zproštěn za spáchání trestného činu před novým trestním stíháním. Listina ze zásady res iudicata připouští výjimky v podobě mimořádných opravných prostředků.

Zákaz retroaktivity v trestním právu znamená, že trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Výjimkou ze zákazu retroaktivity (tj. zpětná časová působnost trestního zákona) je ta, že pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější. Díky tomu může být jednání pachatele posuzováno podle pozdějšího zákona, než byl čin

---

⁶² KLÍMA, Karel. *Listina a její realizace v systému veřejného a nového soukromého práva*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 332 s. ISBN 978-80-7478-647-1. s. 282

spáchán, a to nejen z hlediska výměry trestu, ale také z hlediska hmotných ustanovení o trestných činech.⁶³

3.1.2. Doktrína spravedlivého procesu vytvořená judikaturou nad rámec Listiny základních práv a svobod

Právo na procesní poučení a jemu odpovídající poučovací povinnost soudů – rozhodující orgán má poučovací povinnost. Účelem je informování účastníka řízení o procesních právech. Toto právo má také svoje hranice, a to tam, kde začínají práva ostatních účastníků řízení, tj. tam, kde by došlo k narušení rovnosti účastníků řízení. Ústavní soud tuto hranici již prolomil v minulosti, a to tam, kde je shledán silnější zájem na ochraně účastníka, který převáží nad rovností účastníků řízení.⁶⁴

„Poučovací povinnost soudu není možno chápat jako informování stran sporu o všech možných a nezbytných předpokladech směřujících k úspěchu v řízení, včetně nutnosti doplnit skutková tvrzení. Takový postup by byl v rozporu se zásadou kontradiktornosti řízení a s principem rovnosti účastníků. Soud by tím navíc nahrazoval činnost právních zástupců, které si strany řízení sjednávají právě proto, aby jim pomáhali, poskytovali odborné rady a poučovali je o jejich možnostech v soudním řízení.“⁶⁵

Nález Ústavní soudu sp. zn. I. ÚS 4004/14 se zabývá obsahem a podstatou práva na procesní poučení a jemu odpovídající poučovací povinností soudů. Již z předešlé judikatury Ústavního soudu vyplývá, že není věcí soudu, aby žalobce poučoval o hmotném právu či v otázce věcné legitimace, nicméně naopak je Ústavní soud přesvědčen, že tento právní názor nelze uplatňovat naprosto rigorózně, tj. zcela bez ohledu na individuální specifika konkrétního a jedinečného případu. Samotný Ústavní soud svoji judikaturu v těchto věcech doplňuje a upřesňuje. Z obecného hlediska se tak mj. vyjádřil v tom smyslu, že sice není věcí obecných soudů, aby poučovaly žalobce o hmotném právu, nicméně je jejich povinností neuplatňovat přehnaně pozitivistický přístup nad podstatou práva na soudní ochranu, ale v mezích daných ústavními předpisy a zákony nalézat

---

⁶³ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1394 - 1395

⁶⁴ *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6. s. 742

⁶⁵ Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 2260/13 ze dne 5. 8. 2014

individuální spravedlnost. Rovněž podle výkladu čl. 6 odst. 1 EÚLP je součástí práva na spravedlivý proces i povinnost státu zajistit účinný výkon práva na přístup k soudu a právo na právní pomoc. Evropský soud pro lidská práva v některých případech dovodil, že stát je povinen účastníkovi usnadnit tento přístup k soudu přijetím určitých pozitivních opatření spočívajících v poučení účastníka o správném postupu (např. věc Wagner proti Lucembursku). Poučovací povinnost soudu je dána v situacích, v nichž je poučení zapotřebí s ohledem na materiální spravedlnost a zajištění skutečně rovného postavení účastníků řízení. Meze otázek, o kterých má soud účastníky poučovat, nevede z hlediska ústavních záruk práva na spravedlivý proces mezi právem procesním a právem hmotným, ale tyto meze leží tam, kde by jejich překročením došlo k porušení rovnosti účastníků. Soud tedy nesmí poučovat jednoho z účastníků, jak uplatňovat nárok vůči druhému účastníkovi nebo jak se procesně bránit, kupř. vznesením námitky promlčení. Poučení o tom, že je nutné nechat do řízení vstoupit i další účastníky na jedné či druhé straně sporu, aby soud mohl posoudit nárok žalobce po jeho obsahové stránce, je na pomezí poučení o právu procesním a hmotném a nijak nenarušuje rovnost účastníků. Hranice poučovací povinnosti obecných soudů jsou ústavně dány čl. 36 odst. 1 LZPS a též zásadou rovnosti účastníků řízení, a to bez ohledu na to, o jaké řízení jde či jaká věc má být projednávána. Nelze dát průchod pozitivistickému přístupu obecných soudů ve věcech nalézání práva tam, kde by šel na podstatu práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 LZPS, a to v tom smyslu, že by je eliminoval.⁶⁶

Zákaz odepření spravedlnosti (denegatio iustitiae) – jedná se o situaci, kdy se soud odmítne zabývat určitou věcí meritorně, přičemž tím zbaví účastníka řízení zcela možnosti soudní ochrany.

Zákaz libovůle a právo na odůvodnění – v právním státě je nepřipustné, aby se stát dopouštěl zásahů do práv jednotlivce, bez toho aniž by tento zásah odůvodnil. Je právem každého, aby byl informován o tom, jaké důvody vedly k přijetí určitého rozhodnutí orgánu veřejné moci. Co se týče svévole (libovůle), označil Ústavní soud ve své judikatuře libovůli několik různých situací např.: extrémní nesoulad mezi právními závěry s vykonanými skutkovými zjištěními, nerespektování kogentní normy rozhodujícím orgánem, rozhodnutí je založeno na

---

⁶⁶ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 4004/14 ze dne 22. 9. 2015.

právní interpretaci, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (tzv. přepjatý formalismus), apod.

Vyloučení překvapivých rozhodnutí – jde o právo na předvídatelné rozhodování. Je zde požadavek vytváření a udržování důvěry občana ve stát a jeho instituce. Vyloučení překvapivých rozhodnutí by se mělo vztahovat rovněž na situace, kdy není respektována ustálená judikatura tím, že soud vědomě a bez jednoznačných a legitimních důvodů přehlídí již existující judikaturu a rozhoduje stejný či obdobný případ odlišně tj. ve zcela totožných věcech rozdílně.

Požadavky na hodnocení důkazů – jde o vyloučení extrémního nesouladu mezi provedenými důkazy a jejich právním hodnocením.

Problematika opomenutých důkazů - opomenuté důkazy jsou důkazy, o nichž v řízení nebylo soudem rozhodnuto, případně důkazy, jimiž se soud při postupu podle zásady volného hodnocení důkazů nezabýval, což téměř vždy založí vedle nepřezkoumatelnosti rozhodnutí též jeho protiústavnost. Soud nemá povinnost vyhovět všem návrhům, pokud jim však nevyhoví, musí v odůvodnění rozhodnutí vždy vyložit, proč navržené důkazy neprovedl, resp. nepřevzal je pro základ svých skutkových zjištění.

Právo na verifikaci pravosti a vypovídající hodnoty důkazu.⁶⁷ - procesní podmínky řízení jsou nepřekročitelnou hranicí, v níž se musí odehrávat trestní proces. Prokázání viny obviněného je možné pouze na základě nepochybně zjištěných skutečností a za použití procesních prostředků, které trestní řád umožňuje použít. Důkaz získaný nezákonným donucením je absolutně neúčinný a v trestním řízení jej nelze použít. Z toho vyplývá, že obecné soudy jsou povinny zabývat se všemi okolnostmi, které zákonnost použitého důkazu zpochybňují. To platí o to více v případě důkazu, jenž je pro posouzení viny podstatný a nenahraditelný. Pokud v dané věci zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že klíčový důkaz, usvědčující stěžovatele, by mohl být opatřen nezákonným způsobem, je na obecných soudech, aby se s takovou možností v odůvodnění svých rozhodnutí vypořádaly a beze všech pochybností ji vyloučily.⁶⁸

---

⁶⁷ *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6. s. 742 – 744.

⁶⁸ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 291/2000 ze dne 11. 6. 2002.

3.2. Tzv. neopominutelné důkazy

V trestním řízení se vždy posuzuje skutek, který se stal v minulosti. To vyžaduje, aby orgány činné v trestním řízení zrekonstruovaly celý děj dané události, která je předmětem trestního řízení, a to bez jakékoliv zainteresovanosti či účasti na události, protože jinak by byl takový orgán vyloučen z provádění procesních úkonů pro možnou podjatost ve věci. Rekonstrukce daného případu je prováděna specifickými postupy a prostředky stanovenými trestním řádem, tento proces pak můžeme nazývat dokazováním. Výsledek dokazování je důležitý pro poznání způsobu spáchání trestného činu, pachatele, motivu a dalších okolností, které jsou pro výsledek trestního řízení a pro vydání správného a zároveň spravedlivého rozhodnutí rozhodné.⁶⁹

Dokazování je tak vedle rozhodování v trestním řízení nejdůležitější procesní činností orgánů činných v trestním řízení. Proces dokazování neprobíhá jen v hlavním líčení, i přesto, že hlavní líčení je zejména po novele trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. těžištěm dokazování z hlediska viny obžalovaného a případně uložení trestu či ochranného opatření za trestný čin, ale jde o činnost všech orgánů činných v trestním řízení směřující k opatření a provedení důkazů v kterémkoli stádiu trestního řízení, sloužící často ke zjištění skutkového stavu pro rozhodnutí mezitímní nebo vedlejší povahy. Význam procesu dokazování v trestním řízení spočívá zejména v tom, že jde o postup, jímž si orgány činné v trestním řízení opatřují skutkový podklad pro další řízení a v konečné fázi i pro své rozhodnutí.⁷⁰

Z výše uvedeného vyplývá, že dokazování tvoří podstatnou a nezastupitelnou součást trestního řízení. Je zvláštní formou poznání výšece objektivní pravdy a zároveň se v něm odráží více či méně zřetelně základní zásady trestního řízení. Na tom, do jaké míry se podaří skutek úplně a věrně rekonstruovat, závisí zjištění materiální pravdy a také správnost rozhodnutí. Výsledek dokazování tedy

---

⁶⁹ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, 509 stran. ISBN 978-80-7380-488-6. s. 225

⁷⁰ MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, 1166 s. ISBN 978-80-7179-572-8. s. 373-374

rozhoduje i o výsledku procesu jako takového a také správnosti, spravedlnosti a přesvědčivosti rozhodnutí, a tím i o jeho výchovném účinku.⁷¹

Důkazní právo je vedeno některými základními zásadami trestního řízení, kterým se blíže věnovat nebudu. Jde o zásadu presumpce nevin, zásadu zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností, zásadu volného hodnocení důkazů, zásadu přiměřenosti a zdrženlivosti a další zásady (např. zásada ústnosti, zásada vyhledávací, zásada bezprostřednosti).⁷²

Podle § 89 trestního řádu je v trestním řízení v nezbytném rozsahu třeba dokazovat zejména:

- zda se skutek, v němž je spatřován trestný čin, stal,
- zda tento skutek spáchal obviněný, příp. z jakých pohnutek,
- podstatné okolnosti, které mají vliv na posouzení povahy a závažnosti činu,
- podstatné okolnosti umožňující stanovení následku, výši škody způsobené trestným činem a bezdůvodného obohacení
- okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání.

Odst. 2 tohoto ustanovení dále říká, že za důkaz může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci, dále pak vyjmenovává možné podoby důkazních prostředků (demonstrativní výčet).

Každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Neznamená to však, že by soud byl povinen vyhovět všem návrhům účastníků. Na druhé straně ovšem soud nesmí nechat důkazní návrhy stran bez povšimnutí, a i když neprovede jimi nabízené důkazy, musí se s těmito návrhy vypořádat a náležitě odůvodnit, proč nevyhověl těmto návrhům stran. Důkazy, které některá ze stran vyhledá, opatří nebo navrhne, nestačí jen provést, ale je třeba je odpovídajícím způsobem logicky a přesvědčivě vyhodnotit a soud tyto své hodnotící úvahy musí uvést v odůvodnění rozhodnutí, a to tak, aby bylo rozhodnutí i z tohoto hlediska přezkoumatelné. Podle mého názoru je dobré zdůraznit, že judikatura Ústavního soudu však neakceptování důkazního návrhu

---

⁷¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Praha: Leges, 2013, 864 s. ISBN 978-80-87576-44-1. s. 369

⁷² CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, 509 stran. ISBN 978-80-7380-488-6. s. 230

obviněného dovoluje ze tří již zmíněných důvodů: Za prvé je to argument, podle něhož tvrzená skutečnost, k jejímuž ověření nebo vyvrácení je navrhován důkaz, nemá relevantní souvislost s předmětem řízení. Podle dalšího argumentu důkaz není s to ani ověřit, ani vyvrátit tvrzenou skutečnost, čili ve vazbě na toto tvrzení nedisponuje vypovídací potencií. Posledním třetím je nadbytečnost důkazu, tj. argument, podle něhož určité tvrzení, k jehož ověření nebo vyvrácení je důkaz navrhován, bylo již v dosavadním řízení bez důvodných pochybností, tj. s praktickou jistotou, ověřeno nebo vyvráceno.⁷³

V nálezu sp. zn. I. ÚS 733/01 Sb. ze dne 24. 2. 2004 Ústavní soud hovoří o tom, že zásadám spravedlivého procesu je nutné rozumět tak, že ve spojení s obecným procesním předpisem v řízení před soudem musí být dána jeho účastníkovi možnost vyjádřit se nejen k provedeným důkazům (čl. 38 odst. 2 LZPS) a k věci samé, ale také označit nebo navrhnout důkazy, jejichž provedení pro prokázání svých tvrzení tento účastník pokládá za potřebné. Tomuto procesnímu právu účastníka zároveň odpovídá povinnost soudu rozhodnout nejen o vznesených návrzích (včetně návrhů důkazních), ale také v případě, že jim nevyhoví, musí ve svém rozhodnutí vyložit proč, z jakých důvodů (a to zpravidla ve vztahu k hmotněprávním předpisům, které aplikoval a právním závěrům, k nimž na skutkovém základě věci dospěl) navržené důkazy neprovedl, tzn., proč je nepřevzal pro základ svých skutkových zjištění. Jestliže toto obecný soud neučiní, zatíží své rozhodnutí vadami spočívajícími v porušení obecných procesních předpisů, ale rovněž postupuje v rozporu s celou pátou hlavou LZPS.⁷⁴

Podle ustálené judikatury Evropského soudu, odrážející princip související s řádným chodem spravedlnosti, soudní rozhodnutí musí v dostatečné míře uvádět důvody, na nichž je založeno. Rozsah této povinnosti se může měnit podle povahy rozhodnutí a musí být posuzován ve světle okolností každého případu. Co se týká nevyslechnutí některých svědků, Evropský soud uvádí, že čl. 6 odst. 3 písm. d) EÚLP nezaručuje obžalovanému neomezené právo dosáhnout předvolání svědků, a že národnímu soudci přísluší rozhodovat o nutnosti či prospěšnosti předvolání jistého svědka, pokud zdůvodní, proč se rozhodl nepředvolat svědky, jejichž výslech je požadován. Zásada rovnosti zbraní vyžaduje, aby byla každé straně

---

⁷³ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 1312 - 1313

⁷⁴ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 733/01 Sb. ze dne 24. 2. 2004.

poskytnuta možnost předložit její argumenty v podmínkách, které ji nestaví do nevýhodné situace ve srovnání s protistranou. I když čl. 6 odst. 1 EÚLP soudy zavazuje, aby svá rozhodnutí odůvodňovaly, tento závazek nemůže být chápán tak, že vyžaduje podrobnou odpověď na každý argument. Odvolací soud se tak při zamítnutí odvolání může omezit na převzetí odůvodnění nižšího soudu. Evropský soud pak ponechává na národních soudech, aby vyhodnotily provedené důkazy a jejich právní relevanci, přičemž řízení jako celek musí být spravedlivé.⁷⁵

Je-li rozhodováno o návrhu obhajoby na provedení důkazu, stojí proti sobě na jedné straně povinnost soudu vyhovět návrhu obhajoby na doplnění dokazování, předkládá-li důkaz, kterým zpochybňuje nebo vyvrací jiný důkaz. Tato povinnost soudu je nezpochybnitelná v případě, kdy je předkládán důkaz, jehož provedení je zásadní pro posouzení dané věci a je zároveň jiným, již provedeným důkazem nenahraditelný. Toto právo obhajoby a v kontextu s ním povinnost soudu jakémukoli návrhu obhajoby vyhovět může být označeno i jako „princip nadřazenosti práva obhajoby“, jenž vychází z předpokladu, že extenzivní uplatnění povinnosti soudu vždy umožnit obhajobě provést důkaz, byť i přesto, že je zřejmě nadbytečný, proto, že by nevnese do případu žádné nové skutečnosti, je považováno zastánci této teorie za naprosto podružné, neboť provedení takého důkazu žádnou újmu žalované straně způsobit nemůže a ve své podstatě trvá pouze několik minut procesního času soudu. Jde do určité míry o dogmatické soudy, které popírají základní principy trestního procesu s absolutizujícím konstatováním, že právo soudu nevyhovět každému návrhu na provedení důkazu, které je dovozováno z principu nezávislosti soudu, zakotveném v Ústavě a nejde o tzv. neopominutelný důkaz, má nižší právní sílu, než povinnost soudu vyhovět návrhu na provedení důkazu, navrženému či předloženému obhajobu. Na straně druhé pak stojí právo soudu odmítnout provést navržený důkaz na základě principu nezávislosti soudu. Nemůže být proto akceptována úměra, která se vztahuje k interpretaci vzájemných práv a povinností obviněného (obhajoby) a soudu při předkládání a provádění důkazů nových, že právu obviněného navrhopat důkazy vždy odpovídá povinnost soudu těmto návrhům vyhovět, jde-li

---

⁷⁵ Usnesení Ústavního soudu sp. zn. 579/08 ze dne 9. 2. 2009.

o výkon práva obhajoby na spravedlivé projednání věci a provedení důkazů nestojí v cestě žádné objektivní překážky.⁷⁶

V usnesení sp. zn. III. ÚS 376/03 ze dne 14. 1. 2004 Ústavní soud konstatoval podmínky, za jejichž splnění má nesprávná realizace důkazního řízení za následek porušení základních práv a svobod, a to zejména ve smyslu porušení pravidel spravedlivého procesu. První skupinou těchto případů jsou situace, kdy důkaz, resp. informace v tomto důkazu obsažená, není získán co do jednotlivých dílčích fází procesu dokazování procesně přípustným způsobem, a tudíž musí být soudem a limine vyloučen z předmětu úvah, jež směřují ke zjištění skutkového základu věci. Další skupinu tvoří případy tzv. opomenutých důkazů, což je procesní situace, kdy bylo účastníkem řízení navrženo provedení konkrétního důkazu, přičemž návrh na toto provedení byl soudem bez adekvátního odůvodnění zamítnut (příp. zcela opomenut), to znamená, že ve vlastních rozhodovacích důvodech o něm ve vztahu k jeho zamítnutí nebyla zmínka buď žádná či toliko okrajová či obecná, neodpovídající povaze a závažnosti věci. Nebo může jít dále o situace, kdy v řízení provedené důkazy nebyly v odůvodnění meritorního rozhodnutí (ať pozitivně či naopak negativně) zohledněny při ustálení jejího skutkového základu, tzn., že soud je neučinil předmětem svých úvah a hodnocení, ačkoliv byly řádně provedeny. Poslední základní skupinu případů vad důkazního řízení tvoří případy, kdy z odůvodnění rozhodnutí nevyplývá vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé. Jde o případy, kdy v soudním rozhodování jsou učiněná skutková zjištění v extrémním nesouladu s vykonanými důkazy.⁷⁷

Další případ nesprávné realizace důkazního řízení, který má za následek porušení práva na spravedlivý proces, konstatuje Ústavní soud v nálezu sp. zn. III. ÚS 177/04 ze dne 18. 11. 2004. Tento nálezhovoří o tom, že v řízení o ústavních stížnostech lze co do ústavněprávní relevance pochybení v kognitivním procesu dokazování, jakožto procesu zjišťování skutkového stavu, vyčlenit případy, jak už bylo řečeno, důkazů opomenutých, případy důkazů získaných, a tudíž posléze i použitých v rozporu s procesními předpisy a nakonec případy svévolného hodnocení důkazů provedeného bez jakéhokoliv akceptovatelného racionálního

---

⁷⁶ CHMELÍK, Jan: *Právo na obhajobu v kontextu s právem na spravedlivý proces*. Pocta prof. JUDr. Balážovi, Trnavská univerzita, fakulta práva, 2014, ISBN 978-83-7490-782-8. s. 41 – 42.

⁷⁷ Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 376/03 ze dne 14. 1. 2004.

logického základu. Ústavní soud se dále zmiňuje, že jako soudní orgán ochrany ústavnosti je tak v daném ohledu povolán korigovat pouze nejextrémnější excesy.⁷⁸

„Z obecné rozhodovací praxe Ústavního soudu je zřejmé, že do oblasti dokazování a hodnocení důkazů Ústavní soud při své přezkumné činnosti nezasahuje, pokud celý proces probíhá v hranicích vymezených zásadou volného hodnocení důkazů, kdy obecné soudy posuzují každý důkaz jednotlivě a všechny důkazy v jejich vzájemných souvislostech; jestliže některé navrhané důkazy neprovedou, pak jednoznačně odůvodní, proč tak neučinily. Z obecně známé judikatury Ústavního soudu rovněž vyplývá, že odůvodnění rozhodnutí musí být jasné, logické, bez vnitřních rozporů tak, aby z něho bylo patrné, jaké úvahy vedly obecné soudy k vysloveným závěrům a jak se vypořádaly s námitkami účastníků způsobilými založit opačné rozhodnutí ve věci.“⁷⁹

Pojem „neopominutelný důkaz“ bychom v zákoně či literatuře jen těžko hledali. Jde o pojem vytvořený judikaturou. V předchozí kapitole jsem se věnovala problematice opomenutých důkazů, která je vlastně součástí tohoto pojmu a je možné z ní vyvozovat závěry týkající se rovněž neopominutelných důkazů.

Problematika tzv. neopominutelných důkazů úzce souvisí se zásadou volného hodnocení důkazů. Tato zásada však neznamena libovůli při hodnocení či provádění důkazů orgány činnými v trestním řízení. Stejně tak tato zásada neznamena, že by soud při svém rozhodování měl na výběr, který z důkazů provede a který nikoli. S neopominutelnými důkazy rovněž úzce souvisí zásada presumpce nevinny a zásada in dubio pro reo.

Je vždy potřebné akceptovat případy, kdy návrhy strany žalované v rámci práva na obhajobu a práva na spravedlivý proces mají povahu tzv. neopominutelných důkazů, to znamená, že by soud měl provést navrhané důkazy, pokud mu v tom nebrání žádná zásadní překážka. Jedná se zpravidla o případy, kdy strana obhajoby opatří důkazy, kterými podporuje svá tvrzení a zároveň jimi vyvrací závěry, které plynou z důkazů provedených v průběhu dokazování. Provedení neopominutelných důkazů často vede ke zjištění

---

⁷⁸ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 177/04 ze dne 18. 11. 2004.

⁷⁹ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 854/09 ze dne 9. 12. 2009.

skutkového stavu věci bez důvodných pochybností a jejich provedení je proto potřebné pro konečné rozhodnutí o projednávané trestní věci. Soud by tedy neměl takové důkazy odmítnout např. proto, že z jeho pohledu se jedná o důkazy nepotřebné. Proto by žalované straně mělo být umožněno, aby důkazy, jež navrhli, vyhledali, opatřili a soudu případně i předložili, v rámci kontradiktorního řízení i sami provedli. Toto právo žalované strany je neopominutelnou součástí práva garantovaného čl. 38 odst. 2 LZPS, protože právě způsob provedení důkazů v průběhu procesu dokazování u soudu může být pro vyvrácení nebo potvrzení existence dokazovaných skutečností rozhodujícím elementem. Z těchto důvodů proto trestně procesní úprava předpokládá schválení žádosti o vlastní provedení důkazu v § 215 odst. 2 t. ř., jde-li o důkaz, který je prováděn na návrh obviněného a nejsou-li zákonem dány důvody pro odmítnutí takového postupu. Lze obecně vymezit dvě nezpochybnitelné procesní situace, kdy zákonná a ústavně konformní možnost odmítnout důkaz je prakticky vyloučena z důvodů jeho nadbytečnosti. První procesní situace je taková, kdy navrhovaný důkaz má větší důkazní hodnotu než ten, který byl již proveden. Může se jednat o situaci, kdy provedené důkazy jsou důkazy odvozenými, přičemž navrhovaný důkaz je původní, přímý, bezprostřední. Druhou procesní situací je taková situace, kdy navrhovaný důkaz prokazuje, že důkaz, který byl již proveden nebo má být proveden je důkazem nepřipustným, nevěrohodným nebo nepravdivým.

Soud tedy nemůže jako nadbytečné odmítnout provedení důkazu, jímž má být prokázána nezákonnost, nevěrohodnost či nepravdivost jiného důkazu a následně pak od takto zpochybňovaného důkazu odvozovat svá skutková zjištění a rovněž odůvodňovat své rozhodnutí. Tento postup by byl v rozporu s principem *audiatur et altera pars*, s pravidly spravedlivého procesu, ale také i s formální logikou. Takový důkaz tedy nemůže být označen za nadbytečný, neboť je tzv. neopominutelný.⁸⁰

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že tzv. neopominutelným důkazem je důkaz, který je pro zjištění skutkového stavu věci zásadní. Jde o důkaz, jenž je důležitý především pro rozhodnutí soudu ve věci samé, protože bez něj nelze správně rozhodnout a zároveň tento důkaz nemůže být opominut. Aby došlo k porušení práva na spravedlivý proces, musí dojít k opomenutí neopominutelného důkazu.

---

⁸⁰ CHMELÍK, Jan: *Právo na obhajobu v kontextu s právem na spravedlivý proces*. Pocta prof. JUDr. Balážovi, Trnavská univerzita, fakulta práva, 2014, ISBN 978-83-7490-782-8. s. 42 - 43

4. Právo na obhajobu a spravedlivý proces

Právo na spravedlivý proces a právo na obhajobu jsou nejdůležitějšími právy každého řízení a zároveň jde o práva ústavně zaručená, tzn., že požívají ochrany na té nejvyšší úrovni. Porušení těchto práv zakládá nepřezkoumatelnost rozhodnutí, a též i jeho protiústavnost. Porušení práva na obhajobu ve svém důsledku znamená rovněž porušení práva na spravedlivý proces. V trestním řízení je uplatnění těchto práv velice důležité, neboť právě v rámci trestní řízení dochází k omezení osobní svobody obviněného.

Obviněnému jako procesní straně trestního řízení lze v souladu se zákonem ukládat různá omezení v zájmu úspěšného vedení trestního řízení, přičemž tím nejzávažnějším omezením a narušením rovnováhy jeho postavení je omezení osobní svobody, zejména pak vazba. Zákon proto dává obviněnému některá oprávnění označovaná jako tzv. favor defensionis (ve prospěch obhajoby). Tato oprávnění statní zástupce nemá. Účelem těchto oprávnění je zmíněné nevýhody postavení obviněného, způsobené omezeními, jež lze proti němu v řízení uplatnit, v trestním řízení vyrovnat.⁸¹

Koncepce spravedlivého procesu ve smyslu EÚLP zahrnuje požadavek kontradiktorního trestního řízení. *„Postupem obecných soudů při dokazování může dojít k omezení výkonu práva obviněného vyjádřit se k prováděným důkazům, nebo také k omezení jiných jeho práv v trestním řízení. Tato procesní pochybení mají však širší dopad, protože souvisí i s porušením práva na spravedlivý proces, které v kontextu s mezinárodněprávními dokumenty, kterými je Česká republika vázána, znamená zpochybňování kontradiktornosti řízení.“*⁸²

Skutkový stav, na nějž se aplikuje hmotné právo, musí tedy zásadně vzejít ze součinnosti procesních stran tj. ze součinnosti obhajoby a obžaloby, při dokazování. Obhajoba tuto součinnost realizuje tím, že má možnost klást otázky svědkům, má právo navrhovat provedení důkazů nebo důkazy vyhledané v řízení před soudem provést. Tato součinnost obhajoby při dokazování zejména ve výsledku usvědčujících svědků, je významným prostředkem kontroly

---

⁸¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Praha: Leges, 2013, 864 s. ISBN 978-80-87576-44-1. s. 239

⁸² CHMELÍK, Jan: *Právo na obhajobu v kontextu s právem na spravedlivý proces*. Pocta prof. JUDr. Balážovi, Trnavská univerzita, fakulta práva, Trnava, 2014, ISBN 978-83-7490-782-8. s. 31

věrohodnosti výpovědí těchto svědků, a tím je zároveň nepostradatelným atributem kontradiktorního trestního řízení. Skutek, jehož zjištění je založeno na důkazech, které nebyly provedeny kontradiktorně, zásadně není způsobilý k tomu, aby na něho bylo aplikováno hmotné právo, protože zjištění takového skutku není výsledkem spravedlivého procesu.

V trestním řízení je právo na spravedlivý proces dále spojeno zejména s právem obviněného na obhajobu, na mateřský jazyk, se zásadou *nullum crimen sine lege*, se zásadou *presumpce nevinny*, s právem na opravný prostředek a řadou dalších práv. Právo na spravedlivý proces je také nejfrekventovanějším důvodem rozhodování Ústavního soudu a ESLP ve Štrasburku právě proto, že toto právo bylo veřejnou mocí porušeno. Ústavní soud ve své judikatuře často zdůrazňuje, že zásadu spravedlivého procesu je třeba vykládat tak, že v řízení před obecným soudem musí být dána jeho účastníkovi mimo jiné možnost navrhnout důkazy, jejichž provedení pokládá za potřebné pro prokázání svých tvrzení. V judikatuře Ústavního soudu je opakovaně také poukazováno na to, že rozhodnutí obecného soudu by bylo nutné považovat za vydané v rozporu s ústavně zaručeným právem na spravedlivý proces, jestliže by jeho právní závěry byly v extrémním nesouladu s učiněnými skutkovými zjištěními, včetně absence důležitých důkazů a skutkových zjištění. Bohužel i ČR patří k zemím, vůči kterým jsou časté výhrady k porušování práva na spravedlivý proces.⁸³

Realizace práva na spravedlivý proces je úzce spojena s právem vyjádřit se k prováděným důkazům v trestním řízení. Toto právo je široce koncipováno především v mezinárodně právních dokumentech, kterými je ČR vázána. Na mezinárodní úrovni je právo vyjádřit se k prováděným důkazům upraveno EÚLP, konkrétně v čl. 6 odst. 3 písm. d). Uvedený článek je v českém trestním řízení vcelku přijatelně akceptován, i přesto, že se vyskytují námitky svědčící o pochybnostech, jak je ostatně naznačováno v judikatuře Ústavního soudu. To je možné vysvětlit rozporem mezi proklamovanou kontradiktorností a jejím reálným uplatněním v praxi s inkvizičními prvky.

V rovině českého ústavního práva je právo vyjádřit se k prováděným důkazům upraveno v čl. 38 odst. 2 LZPS. Pro uplatnění tohoto práva jsou důležitá i další

---

⁸³ CHMELÍK, Jan: *Právo na obhajobu v kontextu s právem na spravedlivý proces*. Pocta prof. JUDr. Balážovi, Trnavská univerzita, fakulta práva, 2014, ISBN 978-83-7490-782-8. s. 36 - 37

ustanovení LZPS, jmenovitě jde o čl. 4 odst. 4, čl. 8 odst. 2, čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 LZPS. V Ústavě pak toto právo vyplývá z čl. 82 a čl. 95. V rovině trestního práva je právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům obsaženo v řadě základních zásad trestního řízení a v dalších procesních ustanoveních trestního řádu. Velmi široce se této problematice věnuje rovněž Ústavní soud ve své judikatuře. Závazný právní názor k právu obviněného vyjádřit se k prováděným důkazům je vysloven a ve vztahu k pramenům práva odůvodněn např. v nálezu Ústavního soudu sp. zn. I ÚS 733/01 ze dne 24. 2. 2004, když judikuje⁸⁴: „*Ohledně opomenutých důkazů pak Ústavní soud toliko připomíná, že zásadám spravedlivého procesu vyplývajícím z Listiny (čl. 36 odst. 1) nutno rozumět tak, že ve spojení s obecným procesním předpisem v řízení před soudem musí být dána jeho účastníkovi možnost vyjádřit se nejen k provedeným důkazům (čl. 38 odst. 2 Listiny) a k věci samé, ale také označit (navrhnout) důkazy, jejichž provedení pro zjištění (prokázání) svých tvrzení pokládá za potřebné; tomuto procesnímu právu účastníka odpovídá povinnost soudu nejen o vznesených návrzích (včetně návrhů důkazních) rozhodnout, ale také - pokud jim nevyhoví - ve svém rozhodnutí vyložit proč, z jakých důvodů (zpravidla ve vztahu k hmotněprávním předpisům, které aplikoval a právním závěrům, k nimž na skutkovém základě věci dospěl) navržené důkazy neprovedl, resp. pro základ svých skutkových zjištění je nepřevzal; jestliže tak obecný soud neučiní, zatíží své rozhodnutí nejen vadami spočívajícími v porušení obecných procesních předpisů, ale současně postupuje v rozporu se zásadami vyjádřenými v hlavě páté (především čl. 36 odst. 1, čl. 38 odst. 2) Listiny.*“⁸⁵

Právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům, které jsou obviněnému kladeny za vinu, je rovněž součástí práva na obhajobu. Toto právo vychází ze všeobecně platného principu *audiatur et altera pars* (nechť je slyšena druhá strana), jehož původ sahá do římského práva. Jde o princip s tzv. přirozenoprávním základem, který je uplatňovaný i v jiných odvětvích práva, nejen v trestním právu. Pro posouzení jakékoliv sporné věci, o které má být nestranně a spravedlivě rozhodnuto, je respektování tohoto principu základním požadavkem. Na uvedeném principu je postavena i již zmíněná tzv. kontradiktornost procesu, tzn., že trestní řízení má při jednání před soudem

---

⁸⁴ CHMELÍK, Jan: *Právo na obhajobu v kontextu s právem na spravedlivý proces*. Pocta prof. JUDr. Balážovi, Trnavská univerzita, fakulta práva, 2014, ISBN 978-83-7490-782-8. s. 39 - 40

⁸⁵ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 733/01 ze dne 24. 2. 2004

probíhat jako spor dvou stran, obhajoby a obžaloby, soud má pak tento spor moderovat a zasahovat do něj pokud možno co nejméně. Při tomto pojetí trestního řízení musí být zachována mezi účastníky co největší rovnost, obě strany musí mít srovnatelnou pozici, tedy obhajoba nesmí mít slabší pozici, než jaká byla poskytnuta straně žalující. Je otázkou a předmětem odborných diskuzí, zda současné české trestní řízení je vedeno v duchu principu kontradiktornosti. Zpravidla však platí to, že pokud v trestním řízení obecný soud princip kontradiktornosti potlačí či formalizuje, a nahradí jej zásadou inkviziční, hrozí, že se i samotný trestní proces stane inkvizičním procesem, tj. zároveň nespravedlivým a nezákonným.⁸⁶

Při takovémto pojetí trestního řízení jako kontradiktorního řízení musí být mezi účastníky rovněž zachována co největší rovnost, to znamená, že obviněný a obhajoba nesmějí mít slabší pozici než jaká, byla poskytnuta straně žalující tj. v trestním řízení státnímu zástupci. Obviněný a obhajoba jsou podle některých názorů ve většině trestních řízení v obtížnější situaci než strana žalující, což je dáno mimo jiné samotným systémem trestního řízení v ČR. Dokazování u soudu v trestním řízení probíhá téměř vždy na základě obžaloby, kterou připravil státní zástupce. Ten je při sepisování obžaloby do určité míry zvýhodněn ve své pozici, neboť disponuje důkazy a potřebným materiálním, personálním a ekonomickým zajištěním, a co se týče přípravy podkladů pro dokazování, má podstatně větší profesní vzdělání, než jaké ve většině trestních věcí může mít obviněný. A to bez ohledu na skutečnost, zda se obviněný obhajuje osobně sám nebo si zvolí obhájce. Státní zástupce tedy žalobce, který v dané věci zastupuje stát proti žalovanému, se v souladu se zákonem snaží prokázat především svoji skutkovou verzi a prokazuje vinu pachatele. Naopak zájem žalované strany je v trestním řízení opačný, a pokud není skutkový základ podaný žalobcem podle strany žalované správný nebo má určité vady, je na obviněném a obhajobě, aby to v řízení u soudu doložili a náležitě se hájili v souladu s právem. Z výše uvedeného tedy logicky vyplývá, že bez umožnění účinného a nerestriktivního výkonu práva vyjádřit se u soudu k prováděným důkazům, jejichž provedení je navrženo stranou obžaloby, se obhajoba může snadno dostat do situace, kdy nebude schopna vyvrátit ani obvinění zjevně nepravdivé a zároveň nebude schopna zabránit nespravedlivému

---

⁸⁶ CHMELÍK, Jan: *Právo na obhajobu v kontextu s právem na spravedlivý proces*. Pocta prof. JUDr. Balážovi, Trnavská univerzita, fakulta práva, 2014, ISBN 978-83-7490-782-8. s. 38

odsouzení obviněného. Všude tam, kde by obecný soud potlačil či formalizoval v trestním řízení zásadu kontradiktornosti a nahradil ji zásadou čistě vyšetřovací, inkviziční, pak by hrozilo, že i samotný trestní proces se stane procesem inkvizičním a v důsledku toho ponese znaky procesu nespravedlivého zatíženého v některých případech rovněž nezákonným postupem.⁸⁷

Nejvýznamnějším právem obviněného v rámci spravedlivého procesu je právo na obhajobu. „Právo na obhajobu je nejdůležitějším právem osoby, proti níž se vede trestní řízení a tvoří záruku jejich dalších práv v trestním řízení, především spravedlivého projednání věci.“⁸⁸ Účelem obhajoby je především ochrana zájmů obviněného, aby byly skutečnosti, na jejichž základě je obviněný stíhán, včas a náležitě objasněny, a se stejnou pečlivostí musí být vyhledány a objasněny skutečnosti, které svědčí v jeho prospěch. Pouze takový postup je zárukou spravedlivého procesu, jenž přispívá ke správnému objasnění dané věci a rozhodnutí o tom, zda daný čin byl spáchán konkrétním pachatelem, který může být jedině tak za tento čin spravedlivě potrestán. Právo na obhajobu osoby, proti které se vede trestní řízení, vyjadřuje požadavek, aby byla v trestním řízení zaručena plná ochrana práv a zákonných zájmů této osoby. Prostřednictvím tohoto práva se má dosáhnout toho, aby byl pachatel odsouzen jen za trestný čin, který spáchal a byl mu uložen spravedlivý trest a také aby nevinný obviněný byl ospravedlněn.

Podle obecně přijímaných názorů je právo na obhajobu zárukou proti porušení zákonných zájmů a práv osobnosti, neboť porušování práv obviněného může často znamenat porušení zásady zjištění materiální pravdy v trestním řízení, která je dnes pojímána jako právo na zjištění pravdy bez důvodných pochybností. Pravdu tak pomáhá zjistit i dodržování záruk, které náš právní řád poskytuje obviněnému. Část teorie chápe právo na obhajobu jako souhrn všech procesních práv, které zákon obviněnému poskytuje, aby se hájil proti obvinění, a kterých obviněný zároveň užívá k vyvrácení obvinění, ke zmenšení své odpovědnosti, popřípadě k předkládání důkazů a uvádění jiných skutečností na své ospravedlnění.⁸⁹

---

⁸⁷ CHMELÍK, Jan: *Právo na obhajobu v kontextu s právem na spravedlivý proces*. Pocta prof. JUDr. Balážovi, Trnavská univerzita, fakulta práva, 2014, ISBN 978-83-7490-782-8. s. 31 - 32

⁸⁸ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002. ISBN 80-7179-612-3. s. 13

⁸⁹ CHMELÍK, Jan: *Právo na obhajobu v kontextu s právem na spravedlivý proces*. Pocta prof. JUDr. Balážovi, Trnavská univerzita, fakulta práva, 2014, ISBN 978-83-7490-782-8. s. 33 - 34

Právo na obhajobu je zajišťováno řadou konkrétních procesních institutů. Mezi tyto instituty patří zejména: nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu, povinnost všech orgánů činných v trestním řízení poučit obviněného o všech jeho právech a rovněž umožnit jejich uplatnění, nutná obhajoba ve spojení s institutem ustanoveného obhájce, zvolený obhájce. S právem na obhajobu rovněž souvisí možnost obviněného, aby se v případech nutné obhajoby tohoto obhájce vzdal, nejde-li o trestný čin, za nějž lze uložit výjimečný trest. Zásada zajištění práva na obhajobu patří do skupiny společných zásad.⁹⁰

„Obhajoba je v moderní procesualistice chápána jako jedna z procesních funkcí, to vedle funkce obžalovací a rozhodovací.“⁹¹

V řízení před soudem je zvýrazněna role stran obhajoby a obžaloby. *„Procesní postavení základních stran v řízení před soudem – na jedné straně státní zástupce a na druhé straně obviněného s obhájcem (strana obhajoby) – je zásadně rovné, přičemž jde o rovnost v právech těchto stran.“⁹²* Nejde o rovnost v jejich povinnostech, protože strana obhajoby nemá a zároveň ani nemůže mít povinnost v trestním řízení prokazovat svoji nevinu. V takovémto uspořádání procesu, jež má charakter sporu dvou rovnoprávných stran, a který je v souladu se zásadou obžalovací, spatřuje zákonodárce možnost všestranného a úplného objasnění věci z hlediska obžaloby, ale i z hlediska obhajoby.

Právo na obhajobu se vztahuje na celé trestní řízení a všechny orgány činné v trestním řízení mají povinnost umožnit osobě, proti níž je trestní řízení vedeno, uplatnění jejich práv. Zásada práva na obhajobu zaručuje plnou ochranu zákonných zájmů a práv osoby, proti níž se vede trestní řízení podle trestního řádu. Právo na obhajobu má tedy nejen obviněný, obžalovaný a odsouzený, ale rovněž zadržaná podezřelá osoba (§ 76 odst. 6) a podezřelý ve zkráceném přípravném řízení (§ 179b odst. 2). Právo obviněného na obhajobu musí být zabezpečeno příslušnými právními normami, jež zabezpečují konkrétní oprávnění obviněného v průběhu celého trestního řízení a povinnost orgánů činných

---

⁹⁰ ŠÁMAL, Pavel, Jan MUSIL a Josef KUČTA. *Trestní právo procesní*. 4., přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-496-4. s. 95

⁹¹ MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, 1166 s. ISBN 978-80-7179-572-8. s. 121

⁹² VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002. ISBN 80-7179-612-3. s. 10

v trestním řízení přihlížet ke všem okolnostem, které jeho vinu vyvracejí či zmírňují.

Závažná porušení předpisů, které zajišťují právo na obhajobu, jsou důvodem vrácení věci státnímu zástupci k došetření při předběžném projednání obžaloby [§ 186 písm. e), § 188 odst. 1 písm. e)], zrušení rozsudku soudu I. stupně v odvolacím řízení [§ 258 odst. 1 písm. a), § 259 odst. 1], důvodem k podání dovolání [§ 265 odst. 1 písm. c)], důvodem k podání stížnosti pro porušení zákona (§ 266 odst. 1, § 268 odst. 2, § 269 – 272).⁹³

Jednotlivé části práva na obhajobu, které je jinak velmi široké, se promítají postupně celým trestním řádem, a to tak, jak postupuje trestní proces, tedy již od sdělení obvinění až do ukončení trestního řízení pravomocným trestním rozhodnutím. Právo na poskytnutí času a možnosti obhajoby obsahově znamená nejen to, že obviněnému musí být před jeho výslechem poskytnuta dostatečně dlouhá doba k přípravě jeho výpovědi, ale rovněž v případě nutné obhajoby ještě předtím, než mu bude obhájce ustanoven soudem, dostatečně dlouhá doba ke zvolení obhájce a poradě s ním.⁹⁴

V této práci bylo již mnohokrát zdůrazněno, že jedním ze základních práv obviněného, a to v kontextu s právem na spravedlivý proces, je právě právo obhajoby obviněného. Pro zajištění plného uplatnění práva na obhajobu může obviněný zpochybnit jakýkoliv důkaz v trestním řízení tím, že se k němu vyjádří nebo navrhne příslušnému orgánu činnému v trestním řízení provedení jiného důkazu, ale rovněž i tím, že sám vyhledá, opatří a předloží důkaz, kterým hodlá podložit své stanovisko k věci nebo kterým vyvrátí závěry, jež plynou z důkazů opatřených orgány činnými v trestním řízení, o nichž by tyto orgány neměly jinak důvodné pochybnosti. Návrhy stran na provedení určitých důkazů smí soud odmítnout pouze v případě, že je jisté, že takový důkaz nemůže být důležitým ke zjištění skutkového stavu, a tím k nalezení materiální pravdy, avšak nesmí se jednat o důkaz, který je tzv. neopominutelný. To tedy znamená, že pokud soud umožní obžalobě provést důkaz a doložit tak své tvrzení, je zároveň povinen vyhledat, předložit a provést protidůkaz, pokud existuje reálná možnost jeho

---

⁹³ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002. ISBN 80-7179-612-3. s. 10 - 11

⁹⁴ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1392

existence, a také musí poskytnout obhajobě v rámci dokazování dostatečný prostor k provedení protidůkazu. Bez toho, aby došlo k porušení zákona a především k porušení ústavou garantovaných zásad, nelze bránit obhajobě v provedení důkazů, jimiž důkazy prokazující vinu hodlá vyvrátit a svou skutkovou verzi hodlá podložit. Vše výše uvedené však nelze vykládat jako absolutní povinnost soudu připustit obhajobě dožadovat se provedení jakýchkoliv důkazů v neomezené míře, jak v poslední době bývá vykládáno některými především advokáty s odvoláváním se na právo spravedlivého procesu. Jádrem těchto názorů je princip nezávislosti soudu, uvedený v čl. 82 Ústavy, že žádný soud v ČR nezabývá povinností při každém rozhodnutí respektovat zákonem stanovené limity, jimiž je trestněprávní proces vymezen, nezabývá jej povinností respektovat základní zásady trestního řízení, které jsou zakotveny v trestním řádu, a proto je rovněž povinen se podle těchto norem striktně řídit. Potud je nutno přisvědčit, že tyto názory nelze rozporovat. S aplikací naznačeného principu však není vždy možné souhlasit, zejména když je dovozován závěr, že dává-li na straně jedné ústavní princip nezávislosti obecnému soudu právo odmítnout důkaz, který navrhla obhajoba, je soud současně vázán při svém rozhodnutí zákonem, dále pak v ústavní rovině je vázán LZPS a rovněž je vázán též mezinárodními závazky ve vztahu k základním lidským právům a svobodám, které ČR přejala. Ústava a trestní řád tedy dávají pravomoc soudu rozhodnout o tom, jaké důkazy a v jakém rozsahu v řízení provede, ovšem za předpokladu, že soud neuzná za potřebné důkazy navržené obhajobou provést, je vázán právem na spravedlivý proces, jenž vychází z mezinárodních závazků, podle nichž soud musí připustit provedení důkazů protistraně, i když je považuje za nadbytečné. Tím dochází k výraznému potlačení role soudu posoudit podle své volní úvahy jaké důkazy a v jakém rozsahu v řízení před soudem provede tak, aby byla věc v dostatečné míře objasněna a soud tak získal spolehlivé podklady pro konečné rozhodnutí.

Opomíjen pak bývá jeden z dalších základních principů soudnictví, a to ten, jenž nám říká, že soudy nejsou povinny provést každý důkaz, který navrhla obhajoba. Z ústavního principu nezávislosti soudu podle čl. 82 Ústavy totiž vyplývá právo soudu zvážit, jaké důkazy je třeba provést, zda a v jakém rozsahu je třeba dokazování doplnit, a tedy právo soudu posoudit i důvodnost návrhů na doplnění dokazování. Také podle judikatury Ústavního soudu je vlastní rozhodování o rozsahu dokazování výlučně v pravomoci obecných soudů.

Odmítnutí provést důkaz obhajobou nebo odmítnutí možnosti obviněného vyjádřit se k provedenému důkazu soud musí vždy zdůvodnit ve svém rozhodnutí.⁹⁵

Obžalovaný a obhájce mohou žádat, aby jim bylo v hlavním líčení umožněno provést důkaz, zejména výslech svědka či znalce. Předseda senátu této žádosti vyhoví zejména tehdy, jde-li o důkaz prováděný k jejich návrhu nebo jimi opatřený a předložený. Není však povinen jim vyhovět, jde-li o výslech obviněného, svědka mladšího patnácti let, zraněného nebo nemocného svědka, anebo pokud by provedení důkazu některou z těchto osob nebylo z jiného závažného důvodu vhodné. Je-li provedení určitého důkazu navrhováno jak státním zástupcem, tak obviněným či jeho obhájcem a jde-li o provedení výslechu, rozhodne předseda senátu po vyjádření obou stran o tom, která z nich výslech provede. Provádění výslechu některou z uvedených stran předseda senátu přeruší jen tehdy, není-li tento výslech prováděn v souladu se zákonem, na vyslychaného je činěn nátlak nebo je výslech veden jiným nevhodným způsobem, anebo předseda senátu či člen senátu považuje za nezbytné položit vyslychanému otázku, kdy její položení není možné odložit.⁹⁶

---

⁹⁵ CHMELÍK, Jan: *Právo na obhajobu v kontextu s právem na spravedlivý proces*. Pocta prof. JUDr. Balážovi, Trnavská univerzita, fakulta práva, 2014, ISBN 978-83-7490-782-8. s. 40 - 41

⁹⁶ ŠÁMAL, Pavel, Jan MUSIL a Josef KUCHTA. *Trestní právo procesní*. 4., přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-496-4. s. 205

5. Materiální a formální obhajoba a její realizace v trestním řízení

5.1. Zásada zajištění práva na obhajobu

„Zásada zajištění práva na obhajobu je nezbytným předpokladem úspěšného výkonu soudnictví, jehož významným úkolem je ochrana práv a zákonem chráněných zájmů občanů. Je nezbytným předpokladem uplatnění zásady materiální pravdy v trestním řízení, vydání zákonného a spravedlivého rozhodnutí. Je tedy stanovena nejen v zájmu osoby, proti které se vede trestní řízení, ale i v zájmu celé společnosti.“⁹⁷

Jde o jednu ze základních zásad trestního řízení. Je zakotvena v trestním řádu v § 2 odst. 13 t. ř., ale základem této zásady je čl. 40 odst. 3 LZPS, který upravuje právo obviněného na obhajobu. Tuto zásadu je možné dovodit také ze zásady uvedené v čl. 37 odst. 2 LZPS podle níž má každý právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány, a to od počátku řízení.

Ústavněprávní vyjádření zásady práva na obhajobu v čl. 40 odst. 3 LZPS je poněkud užší, než její vyjádření podané v trestním řádu. Listina spojuje právo na obhajobu s obviněným, naproti tomu trestní řád s tím, proti němuž se vede trestní řízení, tzn., že i s osobou podezřelého, jakožto i s obviněným, obžalovaným a odsouzeným. V každém případě je zákonné vymezení této základní zásady naprosto v souladu s jejím obecným chápáním vyjádřeným v LZPS.⁹⁸

Obecné principy práva na obhajobu jsou podrobněji rozvedeny především v § 33 t. ř., dále v § 35 a násl. t. ř., které se týkají obhájce a dále i na jiných místech trestního řádu. § 33 t. ř. upravuje konkrétně základní práva obviněného v trestním řízení, která v podstatě vymezují právo obviněného na obhajobu zakotvené v čl. 40 odst. 3 a 4 LZPS. V tomto ustanovení najdeme mimo jiné právo zvolit si obhájce a s ním se radit, a to i během úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení (není možné, aby se obviněný radil s obhájcem v průběhu svého

⁹⁷ FENYK, Jaroslav, Tomáš GŘIVNA a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Trestní právo procesní*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 927 s. ISBN 978-80-7478-750-8. s. 93

⁹⁸ MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, 1166 s. ISBN 978-80-7179-572-8. s. 119 - 120

výslechu o tom, jak odpovědět na již položenou otázku), právo žádat, aby byl vyslýchán za účasti svého obhájce, a aby se obhájce účastnil i jiných úkonů přípravného řízení. Je-li obviněný ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, může s obhájcem mluvit bez přítomnosti cizí osoby. Tato práva týkající se obhajoby náleží obviněnému i tehdy, pokud je omezen ve svéprávnosti. Prokáže-li obviněný, že nemá dostatek finančních prostředků k tomu, aby si hradil náklady obhajoby sám, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce, že má nárok na bezplatnou obhajobu nebo na obhajobu za sníženou odměnu. Pak náklady obhajoby zcela nebo zčásti hradí stát.⁹⁹

Právo na přípravu obhajoby, možnost hájit se sám nebo prostřednictvím obhájce patří mezi základní zásady trestního řízení. Vyjádřením tohoto práva je také povinnost soudu obviněnému ustanovit obhájce v případech nutné obhajoby, když si jej nezvolí obviněný sám. Právo na obhajobu trvá po celé trestní řízení a jeho vyjádřením je i povinnost orgánů činných v trestním řízení umožnit obviněnému uplatnění tohoto práva. Vyjádřením práva na obhajobu je rovněž i povinnost orgánů činných v trestním řízení poučit osobu o právu na obhajobu.¹⁰⁰

Zásada zajištění práva na obhajobu je zásadou ústavní a vztahuje se na celé trestní řízení a všem orgánům činným v trestním řízení je tak uloženo umožnit osobě, proti níž je vedeno trestní řízení, plné uplatnění jejích práv. Smyslem zásady zajištění práva na obhajobu je zaručit plnou ochranu zákonných zájmů a práv osoby, proti které se řízení vede. V trestním řízení je třeba objasnit i všechny okolnosti svědčící ve prospěch takové osoby, čímž se má zajistit, aby nedošlo k tomu, že bude odsouzena nevinná osoba, a aby pachatel byl odsouzen jen za takový trestný čin, jenž spáchal, a byl mu uložen spravedlivý trest. Právo na obhajobu je důležitým předpokladem zjištění stavu věci bez důvodných pochybností a vydání spravedlivého a zákonného rozhodnutí. Tomuto právu odpovídá povinnost orgánů činných v trestním řízení, zejména pak v přípravném řízení, objasňovat způsobem uvedeným v trestním řádu i bez návrhu stran stejně pečlivě okolnosti svědčící jak ve prospěch, tak v neprospěch osoby, proti níž je vedeno trestní řízení. S tím souvisí i to, že doznání obviněného nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat všechny okolnosti, které jsou pro

---

⁹⁹ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002. ISBN 80-7179-612-3. s. 12 - 13

¹⁰⁰ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, 509 stran. ISBN 978-80-7380-488-6. s. 36

daný případ podstatné a nakonec i povinnost soudu, aby sám doplnil dokazování, a to v rozsahu potřebném pro své rozhodnutí.¹⁰¹

Podstatu a účel zásady zajištění práva na obhajobu lze vymezit ve vztahu k zásadě zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností. Zásada zajištění práva na obhajobu směřuje k naplnění zásady zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností tím, že vyjadřuje požadavek výlučně jednostranně zaměřené činnosti ve prospěch obviněného (podezřelého), za využití zákonných prostředků. Tím se má přispět ke zjištění skutkového stavu věci pouze z jedné strany, a to té, která je pro obviněného příp. podezřelého příznivá (zbavení viny nebo její zmírnění, upuštění od potrestání nebo zmírnění trestu). Obhájce je v tomto směru povinen konat, tedy jinak řečeno, nesmí být druhým žalobcem. Pro obhajobu osobní platí zmíněná jednostrannost, ovšem na rozdíl od obhajoby vykonávané obhájcem, nejde o povinnost, nýbrž o právo.

Zásada zajištění práva na obhajobu je, jak už bylo popsáno, předpokladem zásady zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností, ale rovněž i předpokladem jejího naplnění v podobě spravedlivého procesu a rozhodnutí. Proto porušení zásady zajištění práva na obhajobu má za následek neúčinnost procesních úkonů, které byly touto vadou stiženy.¹⁰²

Právo na přípravu obhajoby, právo obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce jsou také ve smyslu čl. 6 EÚLP procesními zárukami spravedlivého procesu. „Účel trestního řízení zahrnuje i požadavek uskutečnění práva obviněného na obhajobu. Tato oprávnění má v plném rozsahu každá trestně stíhaná osoba.“¹⁰³ Účelem obhajoby obviněného je ochrana jeho zájmů tak, aby byly náležitě a zároveň včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny, tzn. včetně jejich právního posouzení a ochrany všech jeho práv v průběhu celého trestního řízení, a to i v různých dílčích otázkách tak, aby nedošlo k porušení procesních práv obviněného a k zásahům do jeho ústavě zaručených práv a svobod. Obhajoba tak přispívá ke správnému objasnění a rozhodnutí věci tak, aby obviněnému nebyl přičítán trestný čin, jenž nespáchal, nebo jeho spáchání mu

¹⁰¹ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 54

¹⁰² MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, 1166 s. ISBN 978-80-7179-572-8. s. 120 - 121

¹⁰³ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002. ISBN 80-7179-612-3. s. 6

bylo prokázáno a v případě, že čin spáchal, aby nebyl potrestán přísněji, než to odpovídá jeho vině.¹⁰⁴

Právo na obhajobu má několik složek, kterými jsou:

- právo obhajoby osobní,
- právo zvolit si obhájce a radit se s ním,
- právo na bezplatnou pomoc obhájce,
- právo požadovat po orgánech činných v trestním řízení objasnění okolností svědčících ve prospěch osoby, proti níž se řízení vede.

Teorie pak dělí formy obhajoby na materiální a formální. Materiální obhajobě odpovídá právo obhajoby osobní a právo požadovat po orgánech činných v trestním řízení objasnění okolností svědčících ve prospěch osoby, proti níž se řízení vede. Formální obhajobou je pak právo zvolit si obhájce a radit se s ním a právo na bezplatnou pomoc obhájce.¹⁰⁵

Všechny tyto čtyři výše zmíněné složky práva na obhajobu existují vedle sebe, v konkrétním případě mohou být využity současně a zároveň tvoří podstatu základní trestněprávní zásady zajištění práva na obhajobu. Plné uplatnění těchto všech složek práva na obhajobu slouží k zabezpečení zákonného a spravedlivého rozhodnutí ve věci. Proto náš trestní řád garantuje uplatnění práva na obhajobu.¹⁰⁶

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že bez plného uplatnění práva na obhajobu, a to ve všech jeho základních složkách a z nich dovozené právní úpravy, nelze zabezpečit dosažení spravedlivého rozhodnutí v trestním řízení.¹⁰⁷

5.2. Materiální obhajoba a její realizace v trestním řízení

Materiální obhajoba je jednou z forem obhajoby, která v sobě zahrnuje tyto složky práva na obhajobu:

- právo obhajoby osobní,

---

¹⁰⁴ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002. ISBN 80-7179-612-3. s. 6

¹⁰⁵ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, 509 stran. ISBN 978-80-7380-488-6. s. 54 - 55

¹⁰⁶ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-88-2. s. 45 - 46

¹⁰⁷ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-612-3. s. 7

- právo požadovat po orgánech činných v trestním řízení objasnění okolností svědčících ve prospěch osoby, proti níž se řízení vede.

5.2.1. Právo obhajoby osobní

Postavení obviněného v trestním řízení je velmi složité. V trestním řízení je ten, proti němuž se řízení vede: a) procesní stranou, b) důkazním prostředkem svou výpovědí, c) předmětem výkonu rozhodnutí. Jako procesní strana má obviněný z trestného činu řadu procesních práv a také rovné postavení se státním zástupcem. Obviněnému musí být dána v každé fázi trestního řízení možnost, aby se vyjádřil ke všem skutečnostem, které jsou mu kladeny za vinu, a i k důkazům o nich, dále aby uváděl okolnosti a předkládal důkazy pro svoji obhajobu, činil návrhy a podával žádosti a opravné prostředky. Obviněný je také nositelem důkazu, a to proto, že povinností orgánů činných v trestním řízení je jej vyslechnout. Výpověď obviněného je jedním z nejdůležitějších důkazních prostředků. Osobní výslech obviněného i svědků umožňuje soudu odpovědně zvážit tvrzení obžaloby svědčící pro vinu, proti tvrzení obviněného, uvádějícího okolnosti svědčící pro jeho nevinu. Obviněný je rovněž předmětem výkonu rozhodnutí, a to nejen trestů a ochranných opatření, ale také rozhodnutí, jež zabezpečují průběh a výsledek řízení. To vše dokazuje důležitost účasti obviněného na trestním řízení, jak z hlediska celospolečenského zájmu na zajištění účelu řízení, tak i proto, aby obviněný mohl náležitě uplatňovat své právo na obhajobu. V zájmu zajištění práva na obhajobu je zde nezbytná nepřetržitá přítomnost obhájce v případě, kdy je dán důvod nutné obhajoby.¹⁰⁸

Výše uvedené postavení obviněného jako procesní strany je specifické procesní postavení obviněného být stranou v trestním řízení, které bývá také označováno jako tzv. objektivní způsobilost, která není vázána na svéprávnost podle občanského zákoníku. Proto i osoba, která není plně svéprávná podle občanského zákoníku, má všechna práva obviněného (uvedená v § 33 odst. 4 t. ř.). Kromě způsobilosti být obviněným je možno rozlišovat u obviněného i tzv. procesní způsobilost, která znamená, že obviněný má způsobilost zcela samostatně provádět procesní úkony (např. podávat návrhy, opravné prostředky apod.). Trestní řád procesní způsobilost u osob, které nejsou plně svéprávné podle občanského práva, neomezuje. Zajišťuje jejich zvýšenou ochranu (zastupování

¹⁰⁸ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002. ISBN 80-7179-612-3. s. 3

zákonným zástupcem příp. obhájcem, přičemž obhajovací práva mohou být vykonávána výlučně ve prospěch obviněného i proti jeho vůli), rozhodující je však vždy vůle obviněného.

Všeobecně uznávanými postuláty trestního řízení, od nichž je také dovozeno postavení obviněného v trestním řízení, jsou základní zásady trestního řízení, zejména zásada presumpce nevinu, obžalovací, obhajovací, zásada stíhání jen ze zákonných důvodů, zásada zákonnosti, rychlosti, přiměřenosti a zdrženlivosti a další zásady. Velice významným právem, které souvisí s právem na spravedlivý proces, je právo obviněného vyjádřit se k obvinění tj. k samotné věci. Záleží jen na úvaze obviněného, zda bude či nebude vypovídat. Snaha přimět obviněného za každou cenu k výpovědi a k doznání je snahou *contra legem* (proti zákonu), neboť právní řád výslovně zakazuje, aby byl obviněný k výpovědi nebo doznání jakýmkoli způsobem donucován (§ 92 odst. 1 t. ř., § 164 odst. 3 t. ř.). Obviněný má tedy právo výpověď odmítnout nebo může na svou obhajobu uvádět i nepravdivé skutečnosti. O této možnosti musí být obviněný vždy při každém výslechu řádně poučen. Zásadním právem obviněného v trestním řízení je také právo vyjádřit se ke všem důkazům a skutečnostem, které jsou shromážděny v průběhu trestního řízení, a v rámci práva na obhajobu, má právo obviněný navrhnout provedení jiných důkazů, jež by jeho vinu vyvracely nebo alespoň zeslabovaly. Z tohoto pohledu je proto kontraproduktivní a svým způsobem zároveň i nelogické, aby výsledek trestního řízení (včetně řízení před soudem) byl vázán na doznání obviněného.¹⁰⁹

Právo osobní obhajoby je zakotveno v § 33 odst. 1 t. ř., podle něhož má obviněný právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, rovněž i k důkazům o nich, právo uvádět okolnosti a důkazy důležité pro jeho obhajobu, dále právo činit návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky, a to vše v průběhu celého trestního řízení.¹¹⁰

Právo osobní obhajoby zejména zahrnuje:

---

¹⁰⁹ CHMELÍK, Jan: *Právo na obhajobu v kontextu s právem na spravedlivý proces*. Pocta prof. JUDr. Balážovi, Trnavská univerzita, fakulta práva, 2014, ISBN 978-83-7490-782-8. s. 32 - 33

¹¹⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 54

1) Právo obviněného účastnit se projednání věci před soudem osobně.

Osobní přítomnost obžalovaného před soudem je jedním z atributů sporného řízení tj. procesu, podmiňuje uplatnění a výkon jiných práv. Aby mohl obžalovaný před soudem oponovat tvrzením a důkazům proti jeho osobě, musí mít možnost se osobně účastnit řízení, a to bez ohledu na to, zda využil možnost nechat se zastupovat obhájcem, anebo se hájit sám. Právo na osobní přítomnost v řízení před soudem je výslovně zakotveno v čl. 14 odst. 3 písm. d) MPLP a je možné jej dovodit i z práv obsažených v čl. 6 odst. 3 písm. c), d), e) EÚLP, neboť uskutečnění těchto práv je nemožné bez přítomnosti obžalovaného před soudem. Právo na osobní projednání věci rovněž vyplývá z čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 LZPS.

2) Právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se obviněnému kladou za vinu a k důkazům o nich. Obvinění nemá povinnost v trestním řízení vypovídat. Právo na obhajobu zahrnuje, kromě práva na mlčení, tj. práva nevypovídat, mimo jiné rovněž i právo na nepravdivou obhajobu – je-li v trestním řízení někdo vyslýchán jako svědek a uvede úmyslně nepravdivé skutečnosti, aby zakryl, že je ve skutečnosti pachatelem trestného činu nebo účastníkem na trestném činu jiného, nemůže být stíhán pro křivou výpověď.

3) Právo uvádět okolnosti a důkazy sloužící k obhajobě obviněného. Toto právo realizuje obviněný tím, že uvádí okolnosti a předkládá o nich důkazy, které buď zeslabují, nebo vyvracejí jeho obvinění, a to kdykoli v průběhu celého trestního řízení.

4) Právo činit návrhy a podávat žádosti. Obviněný může v trestním řízení předkládat zejména návrhy na provedení důkazů, které orgán činný v trestním řízení nemůže odmítnout jen proto, že si je sám nevyžádal.

5) Právo vyhledat důkaz, předložit důkaz, navrhnout provedení důkazu a za podmínek stanovených v trestním řádu samostatně důkazy provádět.

6) Právo podávat opravné prostředky.¹¹¹

Právo uvádět okolnosti a důkazy svědčící k jeho obhajobě je základním právem obsaženým v § 33 odst. 1 trestního řádu. Toto právo může obviněný realizovat již

---

¹¹¹ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-88-2. s. 43 - 44

v přípravném řízení a zároveň ve své mateřštině. Uvede-li obviněný nové okolnosti a důkazy až v průběhu řízení před soudem, nemůže soud odmítnout jeho obhajobu s odkazem na její opožděné uplatnění. Jedná se pouze o realizaci práva obviněného hájit se tak, jak uzná za vhodné. Záleží pouze na obviněném, kdy v průběhu trestního řízení svoji obhajobu uplatní.¹¹²

5.2.2. Právo požadovat po orgánech činných v trestním řízení objasnění okolností

Právo vyžadovat od orgánů činných v trestním řízení takový postup, aby byl zjištěn skutkový stav věci bez důvodných pochybností, a to v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí. Právo požadovat od orgánů činných v trestním řízení objasňovat se stejnou pečlivostí také všechny okolnosti svědčící ve prospěch obviněného a provádět o tom důkazy, a to i bez návrhu stran řízení. *„Trestní řád v rámci práva na spravedlivý proces v základních zásadách trestního řízení stanoví i povinnost soudu pečlivě a bez důvodných pochybností zjišťovat všechny okolnosti projednávané věci a osobní poměry obžalovaného tak, aby s plnou znalostí věci, zakládající se na ověřených a dokázaných skutečnostech, dospěl k nezpochybnitelnému závěru a vynesl spravedlivé rozhodnutí.“*¹¹³ Tato práva jsou, jak vyplývá z uvedeného, současně i povinností orgánů činných v trestním řízení vyplývající pro ně zejména ze zásady presumpce neviny, dále zásady vyhledávací a také zásady materiální pravdy. Povinnost orgánů činných v trestním řízení je upravena na řadě míst trestního řádu. Obhajoba obviněného a jím navrhované důkazy, pokud nejsou zcela bezvýznamné, musí být ze strany orgánů činných v trestním řízení pečlivě přezkoumány.¹¹⁴

Právo na obhajobu neplyne jen z pouhé ochrany práv jednotlivce, ale rovněž ze zájmu státu na zjištění pravdy. Podle § 33 odst. 5 t. ř. jsou všechny orgány činné v trestním řízení povinny obviněného vždy poučit o jeho právech a poskytnout mu možnost jejich plného uplatnění. V zájmu obhajoby se musí obviněný dozvědět o svém právu vyjádřit se ke všem skutečnostem, jež jsou mu

---

¹¹² VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002. ISBN 80-7179-612-3. s. 17

¹¹³ CHMELÍK, Jan: *Právo na obhajobu v kontextu s právem na spravedlivý proces*. Pocta prof. JUDr. Balážovi, Trnavská univerzita, fakulta práva, 2014, ISBN 978-83-7490-782-8. s. 33

¹¹⁴ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-88-2. s. 45

kladeny za vinu, a k důkazům o nich, i když nemá povinnost vypovídat. Musí být tedy seznámen s důvody obvinění, aby věděl, proti čemu se má či může bránit.¹¹⁵

5.3. Formální obhajoba a její realizace v trestním řízení

Formální obhajoba je jednou z forem obhajoby, která v sobě zahrnuje tyto složky práva na obhajobu:

- právo zvolit si obhájce a radit se s ním
- právo na bezplatnou pomoc obhájce.

5.3.1 Právo zvolit si obhájce a radit se s ním

Právo mít obhájce a radit se s ním o způsobu obhajoby (tzv. formální obhajoba) zahrnuje také právo, aby mu byl obhájce ustanoven a rovněž právo na účast obhájce u procesních úkonů. Institut nutné obhajoby (§ 36 a § 36a t. ř.), je situace, kdy v případech zákonem vymezených musí mít obviněný obhájce i tehdy, jestliže si ho výslovně nepřeje. I přesto, že právo obviněného hájit se sám, resp. žádat, aby orgány činné v trestním řízení z moci úřední pečovaly o obhajobu obviněného, je významným oprávněním obviněného, obhajoba prostřednictvím obhájce dává obviněnému možnost důslednější a zároveň kvalifikovanější ochrany jeho práv. Je tomu tak z několika důvodů:

- Osoba, proti níž se vede trestní řízení, je zpravidla pod psychickým tlakem okolností a vzhledem k situaci, v níž se ocitla, nedokáže sama náležitě a plně uplatnit svá procesní práva, je příliš osobně zainteresována ve své vlastní věci.
- Obhájcem je kvalifikovaný právní zástupce, obhájcem tedy může být jen advokát, tzn. osoba znalá práva a znalá způsobu obhajoby.
- Obhájce má v přípravném řízení procesní nárok být přítomen při vyšetřovacích úkonech. Výsledek vyšetřovacích úkonů může být použit jako důkaz v řízení před soudem. Obviněný však takový procesní nárok nemá.¹¹⁶

---

¹¹⁵ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002. ISBN 80-7179-612-3. s. 13

¹¹⁶ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-88-2. s. 44 - 45

Právo zvolit si obhájce a radit se s ním i během úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení je významným právem každého obviněného. „*Je to jedno z nejdůležitějších, ne-li vůbec nejdůležitější obhajovací právo obviněného, neboť mu poskytuje možnost využít advokáta, u kterého je zajištěno, že jde o osobu právně erudovanou, s teoretickými znalostmi i praktickými zkušenostmi s prováděním obhajoby obviněných.*“¹¹⁷ Právo na obhajobu, vymezené v § 2 odst. 13 t. ř., obsahuje:

- Právo zvolit si obhájce – toto právo dává obviněnému možnost zvolit si obhájce podle vlastní vůle, výběru a přesvědčení, bez jakéhokoliv omezení a na vlastní odpovědnost. To pro obviněného vytváří záruku nezávislého a ničím neovlivněného působení obhájce v řízení. Pokud si obviněný obhájce sám nezvolí, může mu jej zvolit zákonný zástupce, a pokud tak neučiní ani on, pak mu jej může zvolit jeho příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, druh, jakož i zúčastněná osoba. Má-li obviněný omezenou svéprávnost, mohou tak činit tyto osoby i proti jeho vůli. Obviněný si může namísto obhájce, který mu byl ustanoven nebo jinou osobou k tomu oprávněnou zvolen, zvolit obhájce jiného. Obviněný si také může kdykoliv zvolit obhájce jiného namísto obhájce, kterého si zvolil sám (§ 37 t. ř.). Obviněný rovněž může mít v téže věci více než jednoho obhájce (§ 37 odst. 3 t. ř.)
- Právo radit se s obhájcem i během úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení. Obviněný může požádat o poradu s obhájcem v průběhu provádění úkonu, s nímž se však nemůže radit o tom, jak má odpovědět na již položenou otázku. Byla-li již otázka položena a obviněný požádal o poradu s obhájcem, vyslychající orgán tuto poradu obviněnému umožní, ale až po zodpovězení položené otázky. Zároveň však nemůže být obviněný k odpovědi žádným způsobem donucován.
- Je-li obviněný ve vazbě či výkonu trestu odnětí svobody, může mluvit s obhájcem bez přítomnosti jiných osob. Rozhovoru obviněného s obhájcem nesmí být nikdo přítomen. Vyloučena je i sluchová přítomnost orgánu činného v trestním řízení, stejně jako dozorce vězeňské služby.

---

¹¹⁷ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 434

- Právo obviněného žádat, aby byl vyslýchán jen za účasti svého obhájce a aby se obhájce účastnil jiných úkonů přípravného řízení.

I zadržený podezřelý má právo si zvolit obhájce, hovořit s ním bez přítomnosti jiných osob již v průběhu zadržení, rovněž má právo, aby obhájce byl přítomen při výslechu podle § 76 odst. 3 t. ř., ledaže by byl tento obhájce nedosažitelný. O těchto právech je nutné podezřelého poučit a umožnit mu jejich plné uplatnění.¹¹⁸

Obhájce je osoba zmocněná k tomu, aby v trestním řízení poskytla obviněnému potřebnou odbornou právní pomoc, a k tomu použila všech zákonných prostředků a způsobů obhajoby, tak aby v řízení byly náležitě a včas objasněny všechny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu alespoň zmírňují, a tím přispěla ke správnému objasnění věci a rozhodnutí věci. Obhájce v trestním řízení může jednat a působit jen ve prospěch obviněného a ke správnému objasnění a rozhodnutí věci může napomáhat jen z hlediska zájmů obviněného a jeho obhajoby. O všech skutečnostech, o kterých se obhájce v souvislosti s poskytováním právních služeb dozvěděl, je povinen zachovávat mlčenlivost a této povinnosti jej může zprostit pouze klient, a po jeho smrti či zániku, právní nástupce. Obhájce je povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy obviněného a řídit se jeho pokyny, zároveň však musí jednat svědomitě a čestně a důsledně využívat všechny zákonné prostředky a uplatňovat v zájmu obviněného vše, co podle svého uvážení považuje za prospěšné. Advokát jako obhájce obviněného v trestním řízení při poskytování právních služeb je do značné míry nezávislý. Je vázán právními předpisy a v jejich mezích příkazy klienta, tzn., že není vázán takovými pokyny, které jsou v rozporu se zákonem nebo stavovským předpisem, o čemž musí klienta přiměřeně poučit. Vztah mezi obhájcem a obviněným je budován na principu vzájemné důvěry, pokud nastanou v tomto směru rozpory, mohou být řešeny změnou v osobě obhájce, jež může být provedena jak ze strany obviněného, tak ze strany obhájce.¹¹⁹

5.3.1.1. Nutná obhajoba

Důvody nutné obhajoby jsou upraveny v § 36 a § 36a t. ř. Nutná obhajoba je důležitou součástí práva obviněného – fyzické osoby – na obhajobu. Jde o

¹¹⁸ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002. ISBN 80-7179-612-3. s. 21 – 23

¹¹⁹ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 435 - 436

případy, kdy obviněný musí mít obhájce, přičemž jde o důvody, které se vztahují buď k osobě obviněného a jeho možnostem řádně vykonávat svou obhajobu, nebo k předmětu, jehož se řízení týká. Zákon v těchto případech považuje obhajobu obviněného obhájcem za tak důležitou, že rozhodnutí o ní nenechává jen na úvaze obviněného. Nutná obhajoba je stanovena i v těch případech, kdy obviněný nemůže vzhledem k určitým objektivním okolnostem svou obhajobu sám náležitě obstarávat (např. je ve vazbě či výkonu trestu odnětí svobody).¹²⁰

V případě, že obviněný obhájce nemá, i když jsou dány důvody nutné obhajoby, určí se mu lhůta ke zvolení obhájce. Pokud si obviněný v této lhůtě obhájce nezvolí, ustanoví se mu obhájce na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby.

Obviněný musí mít obhájce už v přípravném řízení, a to vždy v následujících případech:

a) Je-li obviněný ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody, nebo na pozorování ve zdravotnickém ústavu. V těchto případech se obviněný nemůže svobodně pohybovat na svobodě a je izolován od vnějšího světa. Pokud by obviněný neměl obhájce, nemohl by využívat řadu svých oprávnění a zároveň by byl výrazně znevýhodněn oproti obviněným, kteří jsou stíháni na svobodě. Jde-li o výkon vazby, vzniká povinnost mít obhájce vzetím obviněného do vazby, a to i v jiné trestní věci. V případě, že je obviněný ve výkonu trestu pro jinou trestnou činnost, za níž byl pravomocně odsouzen, je také dán důvod nutné obhajoby. Jde-li o případ, kdy obviněnému je nařízen výkon trestu odnětí svobody až v průběhu nového trestního stíhání, musí mít obviněný obhájce od nástupu výkonu trestu. Je-li nutné vyšetřit duševní stav obviněného a nelze-li vyšetření provést jinak, může soud a v přípravném řízení soudce nařídit pozorování ve zdravotnickém ústavu, pak jsou rovněž dány důvody nutné obhajoby. Jakmile však pozorování ve zdravotnickém zařízení skončí, tento důvod nutné obhajoby odpadá.

b) Zbavení způsobilosti k právním úkonům, nebo omezení této způsobilosti obviněného je jeden z dalších důvodů nutné obhajoby. Nový

---

¹²⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 442 - 443

občanský zákoník č. 89/2012 Sb. však pojem zbavení způsobilosti k právním úkonům nezná. Podle něj je možné tuto způsobilost (podle terminologie občanského zákoníku svéprávnost) jen omezit. Za takovou osobu se považuje fyzická osoba, která byla rozhodnutím soudu pro duševní chorobu, která není jen přechodná a pro niž není vůbec schopna činit právní úkony, omezena ve svéprávnosti. Může jít o osoby nezletilé nebo osoby omezené ve svéprávnosti výrokem soudu.

c) Jde-li o řízení proti mladistvému, tj. proti osobě, která v době spáchání trestného činu dovršila patnáctý rok věku, ale nepřekročila osmnáctý rok svého věku, což je dalším důvodem nutné obhajoby. Mladistvý musí mít obhájce již od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen ZSM) nebo provedeny úkony podle trestního řádu.

d) Jde-li o řízení proti uprchlému, musí mít obviněný obhájce vždy. Tento obhájce má stejná práva jako obviněný (nikoli povinnosti). Je tomu tak, protože uprchlý není řízení osobně přítomen, a vzhledem k tomu nemůže vykonávat svá práva.

e) Obviněný musí mít obhájce i tehdy, považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné zejména proto, že vzhledem k jeho tělesným a duševním vadám mají pochybnosti o jeho způsobilosti se náležitě hájit. Tato pochybnost může vzniknout od počátku trestního stíhání, lze-li ji dovést ze známých faktorů. Častěji však tato pochybnost vzniká až při výsledku obviněného v přípravném řízení. Bývá tomu u osob s vadami řeči, sluchu, či s očními vadami, u osob postižených organickými onemocněními mozku a u jiných vážně nemocných osob. Takto je nutné postupovat i ve vztahu k osobám, které zapomínají, nebo si vůbec na nic nevzpomínají, neumějí číst nebo psát apod. Takovým důvodem však může být i právní nebo skutková složitost projednávané trestní věci, okolnost, že obviněný nemá obhájce, ač spoluobviněný, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy prvního obviněného, má dva specializované obhájce.

f) Koná-li se trestní řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let, musí mít obviněný obhájce už v přípravném řízení. Postačuje, když je tento důvod u jednoho

z více trestných činů, pro něž je sdělováno obvinění. V případě zvlášť nebezpečných recidivistů se při posuzování otázky, zda jde o případ nutné obhajoby, vychází z horní hranice trestní sazby zvýšené o jednu třetinu ve smyslu § 42 t. z.¹²¹

Obviněný musí mít obhájce též:

- a) v hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení proti zadrženému,
- b) v řízení, v němž se rozhoduje o uložení zabezpečovací detence či její změně nebo o uložení ochranného léčení a jeho změně, s výjimkou léčení protialkoholního.¹²²
- c) V případech, které jsou v trestním řádu zakotveny v souvislosti s právním stykem s cizinou. Obviněný musí mít obhájce, pokud se má vyjádřit, zda se vzdává práva na uplatnění zásady speciality v řízení po vydání z cizího státu, v řízení o vydání do cizího státu nebo o předání do jiného členského státu EU, v řízení o dalším předání do jiného členského státu EU, v řízení o uznání a výkonu cizozemského rozhodnutí, v řízení o uznání a výkonu rozhodnutí jiného členského státu EU o peněžitých sankcích a plněních, kterým byl uložen peněžitý trest nebo pokuta, a v řízení o uznání a výkonu rozhodnutí jiného členského státu EU o propadnutí nebo zabránění majetku.¹²³

Široký rozsah nutné obhajoby je vymezen také ve vykonávacím řízení, v němž soud rozhoduje ve veřejném zasedání, v řízení o stížnosti pro porušení zákona, v řízení o dovolání a v řízení o návrzích na povolení obnovy řízení. Ve vykonávacím řízení, ve kterém soud rozhoduje ve veřejném zasedání, musí mít odsouzený obhájce (důvody nutné obhajoby ve vykonávacím řízení):

- je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena,
- je-li ve vazbě,

---

¹²¹ MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, 1166 s. ISBN 978-80-7179-572-8. s 253 - 255

¹²² FENYK, Jaroslav, Tomáš GRIVNA a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Trestní právo procesní*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 927 s. ISBN 978-80-7478-750-8. s. 206

¹²³ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-88-2. s. 124

- jsou-li pochybnosti o jeho způsobilosti se náležitě hájit.

V řízení o stížnosti pro porušení zákona a v řízení o návrhu na povolení obnovy musí mít odsouzený obhájce:

- jde-li o případy, kdy je odsouzený ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém zařízení a jde-li o případy, kdy je odsouzený zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li tato jeho způsobilost omezena,
- jde-li o trestný čin, na něž zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let,
- jsou-li pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit,
- jde-li o řízení proti odsouzenému, který zemřel.¹²⁴

V řízení o dovolání musí mít obviněný, resp. odsouzený obhájce vždy. Obviněný může podle § 265d odst. 2 t. ř. podat dovolání pouze prostřednictvím obhájce.

Obviněný musí mít v případech nutné obhajoby obhájce, a to od doby, kdy vznikl důvod nutné obhajoby. Pokud je tento důvod dán již v době zahájení trestního stíhání, musí mít obviněný obhájce již od tohoto okamžiku. Jestliže by v přípravném řízení byly provedeny úkony, které neměly povahu neodkladných a neopakovatelných úkonů, a obviněný neměl obhájce v případě, kdy by šlo o případ nutné obhajoby, jde o závažnou procesní vadu, kterou je možné napravit jen tím, že takový úkon bude proveden znovu. Okolnost, že obviněný neměl obhájce v trestním řízení, ačkoli šlo podle trestního řádu o případ nutné obhajoby, je důvodem dovolání.¹²⁵

Koná-li se výslech obviněného a nejde-li o neodkladný úkon, v době, kdy obviněný dosud nemá obhájce, ač se jedná o důvod nutné obhajoby, nemůže obviněný svým prohlášením, že souhlasí s výslechem bez účasti obhájce, zhojit vadu takto provedeného důkazu. Takový výslech je absolutně neúčinný důkaz a nelze jej v trestním řízení jako důkaz použít. V případech nutné obhajoby rovněž

¹²⁴ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-88-2. s. 125

¹²⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Praha: Leges, 2013, 864 s. ISBN 978-80-87576-44-1. s. 259

nelze konat hlavní líčení ani v něm pokračovat bez přítomnosti obhájce, a to ani tehdy, neúčastní-li se obhájce hlavního líčení na základě dohody s obžalovaným. V takovém případě by došlo konáním hlavního líčení bez přítomnosti obhájce k porušení práva tohoto obžalovaného na obhajobu a všechny důkazy provedené v nepřítomnosti obhájce obžalovaného při hlavním líčení by byly vůči obžalovanému neúčinné. Jde-li o věc, kde jsou dány podmínky nutné obhajoby, obviněný mít obhájce musí, a to zvoleného nebo ustanoveného obhájce pro řízení v konkrétní trestní věci. Nestačí, že obviněný má obhájce v řízení o jiné trestní věci. To znamená, že v případě, že by byl prováděn úkon trestního řízení, a jednalo by se o důvody nutné obhajoby, ovšem obviněný by obhájce neměl, jednalo by se o porušení práva na obhajobu. Naproti tomu v případě, kdy obviněný po určitou dobu řízení neměl obhájce, ač šlo o nutnou obhajobu a nebyly orgány činnými v trestním řízení prováděny žádné úkony, směřující k vydání meritorního rozhodnutí, nejde o porušení práva na obhajobu.¹²⁶

Novelou trestního řádu č. 459/2011 Sb. (účinná od 1. 1. 2012) byla zavedena možnost omezení nutné obhajoby z vůle obviněného. Záměrem zákonodárce byla zjevná snaha šetřit veřejné prostředky vyplácené advokátům z důvodu nutné obhajoby. Jde v podstatě ovšem o nežádoucí omezení práva na obhajobu. Je-li dán důvod nutné obhajoby, může se obviněný obhájce vzdát, nejde-li o trestný čin, za nějž lze uložit výjimečný trest. Obviněný se obhájce může vzdát také v případě, že je konáno hlavní líčení ve zjednodušeném řízení proti zadrženému.¹²⁷

Vzdát se obhájce může obviněný učinit pouze výslovným písemným prohlášením nebo ústně do protokolu u orgánu činného v trestním řízení, jež řízení vede. Takové prohlášení (ať už písemné či ústní do protokolu) musí být učiněno za přítomnosti obhájce a po předchozí poradě s ním. Také proto je možno ho učinit až poté, co byl obhájce z důvodů nutné obhajoby obviněným zvolen nebo mu byl ustanoven. K účinnosti výslovného písemného prohlášení je nutné, aby bylo zasláno příslušnému orgánu činnému v trestním řízení, který vede řízení. Z takového prohlášení musí nepochybně vyplývat vůle obviněného, aby i přes některý z důvodů nutné obhajoby nebyl obhájcem nadále zastupován, a že se

---

¹²⁶ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-88-2. s. 109 - 110

¹²⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Praha: Leges, 2013, 864 s. ISBN 978-80-87576-44-1. s. 259

proto zvoleného nebo ustanoveného obhájce vzdává a bude nadále svou obhajobu vykonávat osobně sám. Dále je nutné, aby z výslovného písemného prohlášení nepochybně vyplývala skutečnost, že toto prohlášení bylo učiněno za přítomnosti obhájce a po předchozí poradě s ním, což by měl podepsat i obhájce. Pokud by tyto skutečnosti z písemného vzdání se obhájce nepochybně nevyplývaly, pak by musel příslušný orgán činný v trestním řízení, který jej vede, tento nedostatek odstranit a buď vyžádat doplnění písemného prohlášení v tomto směru, anebo k tomu vyslechnou obviněného za přítomnosti obhájce ústně do protokolu. Pro vzdání se obhájce formou ústní do protokolu zákon vyžaduje, aby bylo učiněno u orgánu činného v trestním řízení, jenž takové řízení vede. Pokud by prohlášení o vzdání se obhájce bylo sepsáno jiným nepříslušným orgánem činným v trestním řízení, než který v daném okamžiku řízení vede, a to i za splnění zákonných podmínek, nebylo by možno k takovému prohlášení přihlížet a příslušný orgán činný v trestním řízení by musel sepsat takové prohlášení obviněného o vzdání se obhájce znovu za přítomnosti obhájce a po poradě s ním. Nepostačuje pouhá přítomnost obhájce při sepisování protokolu o ústním prohlášení o vzdání se obhájce, ale je nutné dbát na to, aby porada obviněného s obhájcem proběhla, a do protokolu je třeba pak výslovně poznamenat, že před vyjádřením obviněného o vzdání se obhájce se obviněný o tomto svém prohlášení se svým obhájcem poradil (obsah porady se samozřejmě do protokolu neuvádí).

Zákon také umožňuje zpětvzetí prohlášení o vzdání se obhájce, a to proto, že trestní řízení klade na obviněného z hlediska jeho obhajoby zvýšené nároky, které nemusí obviněný vždy náležitě uvážit a může tak učinit prohlášení o vzdání se obhájce, ač zároveň není náležitě schopen zajistit svou obhajobu osobně sám, zvláště když často nemá právnické vzdělání. Na zpětvzetí prohlášení zákon neklade žádné zvláštní požadavky, a proto jej může obviněný učinit jakýmkoliv podáním, tzn., že je může učinit písemně, ústně do protokolu, v elektronické podobě podepsané elektronicky podle zvláštních předpisů, telegraficky, telefaxem nebo dálnopisem. Rovněž platí, že se podání posuzuje vždy podle svého obsahu, i když je nesprávně označeno, musí z něj však vyplývat, že účelem takového podání, byť nesprávně označeného, je zpětvzetí prohlášení o vzdání se obhájce.¹²⁸

---

¹²⁸ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 462 - 463

5.3.1.2. Zvolený obhájce

Právo na svobodnou volbu obhájce je ústavně zaručeným právem (čl. 40 odst. 3 LZPS). Jak už bylo několikrát v této práci zdůrazněno, právo na obhajobu spolu s presumcí nevinoty jsou základními podmínkami spravedlivého procesu. Tyto ústavní záruky se promítají i do procesních předpisů, tj. trestního řádu. Z ustanovení § 33 odst. 1 t. ř. vyplývá, že si obviněný může zvolit obhájce a radit se s ním a to i během úkonů prováděných orgány činnými v trestním řízení. Ustanovení § 2 odst. 13 t. ř. stanoví, že ten, proti němuž se vede trestní řízení, musí být v každém období tohoto řízení poučen o tom, že si může zvolit obhájce. LZPS a trestní řád tak zakotvují právo obviněného zvolit si obhájce. Trestní řád je pak založen na prioritě volby obhájce, kterou je obviněný oprávněn uplatnit v kterékoli ze stádií neskončeného trestního řízení.

Trestní řád upřednostňuje zásadně obhájce zvoleného před obhájcem ustanoveným. „Zvoleného obhájce pověřuje obhajobou sám obviněný nebo některá z osob jemu blízkých, zatímco ustanoveného obhájce ustanovuje soud.“¹²⁹ Obviněnému nesmí být osoba obhájce vnucována, ledaže by šlo o případ nutné obhajoby a obviněný si obhájce sám nezvolil. Ale i tak může nahradit obhájce ustanoveného obhájce zvolený. Právo na svobodnou volbu advokáta ve svých ustanoveních rovněž připomíná zákon o advokacii (konkrétně § 2 zákona o advokacii).¹³⁰

Obviněný tedy svá práva v trestním řízení může uplatňovat sám, nebo prostřednictvím zvoleného nebo ustanoveného obhájce. Zda se jedná o obhájce ustanoveného nebo zvoleného, vyplývá ze způsobu, kterým je obhájce pověřen vykonávat obhajobu.

Obviněný má právo zvolit si obhájce podle svého vlastního uvážení, o němž se domnívá, že bude nejlépe hájit jeho zájmy. V případě, že tohoto svého práva obviněný nebo obžalovaný nevyužije, může tak za něj učinit i jeho příbuzný v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, druh a zúčastněná osoba. Jestliže je obviněný nebo obžalovaný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li tato jeho způsobilost omezena, mohou mu zvolit

¹²⁹ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 466

¹³⁰ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-88-2. s. 131 - 132

tyto osoby obhájce i proti jeho vůli. Toto právo má také zákonný zástupce obviněného a obžalovaného. Pokud by nastala kolize má vždy přednost vůle obviněného.¹³¹

Obhájce si tedy v první řadě může zvolit osoba, proti které je vedeno trestní řízení. Pokud si obviněný obhájce zvolí a obhájce s volbou souhlasí, vzniká mezi nimi smlouva o poskytování právních služeb, která z hlediska občanského zákoníku není samostatným smluvním typem, ale příkazní smlouvou, která je dále významně modifikována ustanoveními zákona o advokacii.¹³²

Při výkonu obhajoby je obhájce vázán rozsahem zmocnění, jenž vyplývá ze smlouvy o poskytování právních služeb. Svá oprávnění nesmí obhájce vykonávat zásadně proti vůli obviněného. Obhájce vystupuje vždy jménem obviněného. Obviněný je v tomto právním vztahu zmocnitelem a advokát, kterého obviněný zmocňuje ke své obhajobě, je zmocněncem. Nezbytný je souhlas advokáta s převzetím obhajoby. Advokát může poskytnutí právních služeb odmítnout, a to i bez udání důvodu, pokud nebyl podle zvláštních předpisů ustanoven nebo Českou advokátní komorou k poskytnutí právních služeb určen. Mezi nejčastější důvody odmítnutí obhajoby advokátem je jeho pracovní vytížení, kdy by převzetím obhajoby v nové věci ohrozil zájmy svých současných klientů třeba i jen tím, že by se jejich obhajobě nemohl dostatečně věnovat.

Za obhájce je možné zvolit si kteréhokoliv advokáta. Pro způsob oznámení volby advokáta není nutné splnění žádných formálních předpokladů. V praxi zpravidla předloží obhájce orgánu činnému v trestním řízení plnou moc se zdůvodněním, že přebírá obhajobu obviněného. Orgán činný v trestním řízení pak plnou moc zakládá do spisu.¹³³

Jinak řečeno účinky úkonu obviněného, kterým si zvolil obhájce, nastávají vůči příslušnému orgánu činnému v trestním řízení, u něhož se právě řízení vede, okamžikem, kdy mu obviněný nebo jím zvolený obhájce předložil plnou moc udělenou k výkonu obhajoby v trestním řízení. Nezáleží však na okolnosti, kdy

---

¹³¹ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, 509 stran. ISBN 978-80-7380-488-6. s. 134

¹³² JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-88-2. s. 132

¹³³ MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, 1166 s. ISBN 978-80-7179-572-8. s. 256

byla mezi obviněným a jím zvoleným obhájcem uzavřena smlouva o poskytování právních služeb, ani kdy orgán činný v trestním řízení založil písemné vyhotovení dané plné moci do trestního spisu.¹³⁴

Obviněný si může zvolit nového obhájce místo původního obhájce ustanoveného nebo obhájce zvoleného jinou oprávněnou osobou, čímž zanikají oprávnění dřívějšího obhájce. „*Oznámí-li změnu obhájce tak, aby obhájce mohl být o úkonu vyrozuměn v zákonem stanovené lhůtě, orgán činný v trestním řízení ode dne doručení takového oznámení vyrozumívá nově zvoleného obhájce.*“¹³⁵ Možnost zvolit si kdykoli jiného obhájce i místo obhájce, kterého si zvolil obviněný sám, má každý obviněný v trestním řízení. Od těchto případů je třeba odlišit možnost volby dalšího obhájce, kdy oba či více obhájců vykonávají nadále obhajobu obviněného společně.¹³⁶

V zákonem předvídaných situacích lze rozhodnout o vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce z obhajování. O tom rozhoduje předseda senátu a v přípravném řízení soudce, a to i bez návrhu formou usnesení, proti němuž je přípustná stížnost, jestliže:

- je obhájcem advokát, proti němuž je nebo bylo vedeno trestní stíhání, a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka či zúčastněné osoby,
- má obhájce v trestním řízení vypovídat jako svědek, podávat znalecký posudek nebo je činný jako tlumočník,
- se obhájce opakovaně nedostaví k úkonům trestního řízení, při kterých je jeho účast nutná, ani nezajistí účast svého zástupce, i přesto, že byl řádně a včas o těchto úkonech vyrozuměn,
- vykonává obhájce obhajobu dvou nebo více spoluobviněných, jejichž zájmy si v trestním řízení odporují. Obhájce, který byl z tohoto důvodu vyloučen, nemůže v téže věci dále vykonávat obhajobu žádného z obviněných.

---

¹³⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 466

¹³⁵ FENYK, Jaroslav, Tomáš GRIVNA a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Trestní právo procesní*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 927 s. ISBN 978-80-7478-750-8. s. 205

¹³⁶ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 469

Před rozhodnutím o vyloučení zvoleného obhájce předseda senátu a v přípravném řízení soudce umožní obviněnému a obhájci, aby se k věci vyjádřili, a v rozhodnutí k tomuto vyjádření přihlédne. Rozhodne-li předseda senátu příp. soudce o vyloučení obhájce, umožní zároveň obviněnému, aby si v přiměřené lhůtě zvolil obhájce jiného.¹³⁷

Obviněný si může zvolit dva nebo více obhájců (tzv. pluralita obhájců). Pluralitou obhájců jsou míněny případy, kdy obviněný v jednom proti němu vedeném trestním řízení má dva či více obhájců, tzn., že udělil plnou moc dvěma či více obhájcům a každý z nich na základě toho disponuje samostatnými obhajovacími právy a povinnostmi, od postavení druhého obhájce neodvozenými. Pluralitu je třeba odlišovat od případů substitučního zastoupení, kdy sice v téže věci působí více obhájců, avšak obviněný má stále jen jednoho přímého obhájce, přičemž substitut je činný pouze na žádost přímého obhájce, namísto něho a v mezích jím uděleného pověření.¹³⁸

Ve skutkově i právně složitých případech nelze vyloučit, aby jednoho obviněného obhajovalo několik obhájců, kteří budou zpravidla specializováni na jednotlivé oblasti rozhodné z hlediska posouzení konkrétní trestní věci. V takovém případě je třeba, aby jejich činnost byla koordinována, a aby jednotliví obhájci vystupovali v řízení ve vzájemné návaznosti a shodě. Obviněný si tedy může zvolit současně několik obhájců nebo i postupně dalšího obhájce vedle již dříve zvoleného obhájce, přičemž všichni obhájci své zmocnění vykonávají společně. Obviněnému může dalšího obhájce zvolit i některá z osob výše uvedených. Obhajoba jednoho obviněného více obhájci přichází v úvahu jen v případě zvolení obhájce, nelze si však zvolit obhájce dalšího vedle obhájce ustanoveného. Obviněný, který si zvolil dva a více obhájců, je povinen oznámit příslušnému orgánu činnému v trestním řízení, který vede řízení v době, kdy k této skutečnosti došlo, zároveň s volbou více obhájců nebo dalšího obhájce vedle obhájce již zvoleného, kterého z těchto obhájců zmocnil k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení. Pokud obviněný příslušnému orgánu činnému v trestním řízení neoznámil, kterého z obhájců zmocňuje k přijímání písemností, rozhodne o určení obhájce příslušného

---

¹³⁷ FENYK, Jaroslav, Tomáš GRIVNA a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Trestní právo procesní*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 927 s. ISBN 978-80-7478-750-8. s. 205

¹³⁸ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-88-2. s. 142 - 143

k přijímání písemností a vyrozumívání o úkonech trestního řízení v přípravném řízení státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu (příp. samosoudce). Pokud k tomuto rozhodnutí ze strany příslušného orgánu činného v trestním řízení nedošlo, je třeba rozhodnutí odvolacího soudu doručit všem obhájčům obviněného. V přípravném řízení státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu (příp. samosoudce) rozhoduje o zmocnění k přijímání písemností formou usnesení, proti kterému není přípustná stížnost. Toto rozhodnutí je třeba oznámit všem zvoleným obhájčům, aby jim bylo zřejmé, že bude doručováno jen jednomu z nich a rovněž je nutné jej oznámit i obviněnému jako osobě, které se přímo dotýká, usnesení soudu je rovněž třeba oznámit státnímu zástupci.¹³⁹

5.3.1.3. Ustanovený obhájce

Trestní řád stanoví, že před tím, než je obhájce obviněnému nebo odsouzenému ustanoven, musí mu být dána možnost, aby si obhájce zvolil. Pokud by obviněnému byl ustanoven obhájce, aniž by mu byla dána možnost si jej zvolit, nebyl by povinen hradit státu odměnu a hotové výdaje uhrazené ustanovenému obhájci státem. Teprve v případě, že si obviněný obhájce ve stanovené lhůtě nezvolí a nezvolí-li mu jej v této lhůtě ani osoba k tomu oprávněná (zákonný zástupce, příbuzný v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner, druh nebo zúčastněná osoba), bude mu obhájce neprodleně ustanoven, a to na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby. Důvodem pro neprodlené ustanovení obhájce v tomto případě je zejména naplnění zásady práva na obhajobu obviněného tak, aby jeho práva byla pokud možno šetřena v co nejširší míře. Při ustanovení obhájce v přípravném řízení není možné postupovat tak váhavě, že by tím došlo k maření smyslu nutné obhajoby, ale je třeba postupovat s největším urychlením, aby byla obhájci zajištěna možnost vykonávat jeho práva, zejména právo účastnit se vyšetřovacích úkonů již od zahájení trestního řízení.¹⁴⁰

Obviněný by si měl obhájce zvolit ihned, neučiní-li tak, určí mu příslušný orgán činný v trestním řízení lhůtu ke zvolení obhájce (určení lhůty nepřichází v úvahu, pokud obviněný prohlásí, že si obhájce zvolit nechce). Nastal-li důvod nutné obhajoby od zahájení trestního stíhání, je orgán činný v přípravném řízení

¹³⁹ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 471 - 472

¹⁴⁰ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-88-2. s. 167

povinen postupovat takto ihned v souvislosti se zahájením trestního stíhání, a popř. výslech obviněného nebo jiné úkony trestního řízení, které lze odložit, provádět až poté, co si obviněný zvolí obhájce. V řízení proti mladistvému je podle ZSM třeba takto postupovat od prvního úkonu podle trestního řádu nebo opatření podle ZSM. Provedení vyšetřovacích úkonů, které lze odložit, v době, kdy obviněný ještě neměl obhájce, ač jde o důvod nutné obhajoby, je porušením práva na obhajobu, které je třeba považovat za závažnou vadu přípravného řízení, kdy soud může následně vrátit věc státnímu zástupci k došetření, jestliže je navrhováno obhajobou opakování takových úkonů a jestliže tato vada nebyla dostatečně odstraněna v průběhu přípravného řízení.¹⁴¹

Je-li obviněných v trestním řízení několik, ustanoví se těm, jejichž zájmy si v tomto řízení neodporují, zpravidla společný obhájce. Společného obhájce spoluobvinění nemohou mít, pokud svými výpověďmi v trestním řízení svalují vinu jeden na druhého, nebo když jeden ze spoluobviněných usvědčuje druhého, který vinu popírá. Nepodstatné a právně nevýznamné rozpory, jež nejsou projevem odporujících zájmů, společné obhajobě spoluobviněných nebrání. V praxi dochází k tomu, že je ustanoven společný obhájce několika obviněným v době, kdy si jejich zájmy v trestním řízení neodporují. V průběhu řízení však může nastat situace, kdy zájmy několika obviněných budou v rozporu. V takovém případě musí být každému z obviněných ustanoven obhájce nový. Jinak by obhájce, který původně společně obhajoval obviněné, jejichž zájmy se dostaly do rozporu, mohl využívat při další obhajobě u jednoho ze spoluobviněných to, co se dozvěděl od druhého v době, kdy ho ještě hájil společně s ostatními.¹⁴²

Při ustanovování obhájce obviněnému se postupuje tak, že předseda senátu a v přípravném řízení soudce ustanoví z pořadníku advokátů, kteří souhlasí s výkonem obhajoby jako ustanovení obhájci u tohoto soudu a mají v jeho obvodu, popřípadě sídle, své sídlo, vždy následujícího advokáta po tom, který byl ustanoven v předchozím případě, a to tak, jak za sebou následují jejich příjmení.

---

¹⁴¹ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 481

¹⁴² MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, 1166 s. ISBN 978-80-7179-572-8. s. 259

Pominou-li důvody nutné obhajoby, zruší ustanovení rovněž předseda senátu a v přípravném řízení soudce.¹⁴³

Povinností ustanoveného obhájce je obhajobu převzít. Z důležitých důvodů však může být obhájce na svou žádost nebo na žádost obviněného povinnosti obhajování obviněného v trestním řízení zproštěn a místo něho ustanoven obhájce jiný. Tento postup je vždy podmíněn žádostí obviněného nebo jeho obhájce a existencí důležitých důvodů. Předseda senátu nemůže rozhodnout bez takové žádosti o zproštění povinnosti obhajování ani v případech, kdy by sám shledal důležité důvody pro zproštění povinnosti obhajovat, neboť jinak by tím nepřipustně zasáhl do výkonu advokacie. Povinnosti obhajování zprostí obhájce v přípravném řízení soudce a v řízení před soudem předseda senátu.¹⁴⁴

Zproštění ustanoveného obhájce obhajování v trestním řízení může nastat i ze zvláštních důvodů. Jde o důvody zproštění, které korespondují s důvody vyloučení zvoleného obhájce z obhajování a jsou doplněny o důvod spočívající v tom, že obhájce nevykonává delší dobu obhajobu. O zproštění ustanoveného obhájce povinnosti obhajovat obviněného lze rozhodnout na návrh nebo i bez návrhu. O zproštění ustanoveného obhájce obhajování rozhoduje v přípravném řízení soudce a v řízení před soudem předseda senátu formou usnesení, proti kterému je přípustná stížnost s odkladným účinkem. Před rozhodnutím o zproštění ustanoveného obhájce obhajování je obhájci a obviněnému umožněno, aby se k věci vyjádřili. Je-li ustanovený obhájce pravomocně zproštěn povinnosti obhajovat obviněného, musí být místo něho ihned ustanoven obhájce jiný. V tomto případě předseda senátu a v přípravném řízení soudce neposkytují obviněnému před ustanovením obhájce lhůtu na to, aby si obhájce zvolil. Tím ale právo obviněného zvolit si obhájce místo obhájce, který mu byl ustanoven, není dotčeno.¹⁴⁵

5.3.2. Právo na bezplatnou pomoc obhájce

Osvědčí-li obviněný, že nemá dostatek prostředků, aby si mohl hradit náklady obhajoby sám, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce, že má

---

¹⁴³ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-88-2. s. 171

¹⁴⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 488

¹⁴⁵ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 491 - 493

právo na bezplatnou obhajobu nebo na obhajobu za sníženou odměnu. Náklady obhajoby v takovém případě hradí zcela nebo zčásti stát. Právo na bezplatnou pomoc obhájce je zakotveno v § 33 odst. 2 t. ř. V tomto ustanovení se promítá čl. 40 odst. 3 LZPS, který mimo jiné stanoví, že obviněný má právo, aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce, přičemž zákon stanoví, ve kterých případech má právo na bezplatnou pomoc obhájce. V trestním řádu bychom nenašli rozlišení, zda právo na bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu se týká pouze případů ustanoveného obhájce při nutné obhajobě nebo také případů zvoleného obhájce při fakultativní obhajobě.¹⁴⁶ „*Nemajetný obviněný má vždy podle § 33 odst. 2 nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu, a to i když u něho nejde o nutnou obhajobu.*“¹⁴⁷

Právo na bezplatnou obhajobu či obhajobu za sníženou odměnu nelze zaměňovat s institutem nutné obhajoby, neboť každý z těchto institutů stojí samostatně. Jinak řečeno, je mylnou představou, že obviněný příp. obžalovaný není povinen uhradit náklady za nutnou obhajobu státu, který prostřednictvím soudu obhájce ustanoví v případech nutné obhajoby.¹⁴⁸

---

¹⁴⁶ MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, 1166 s. ISBN 978-80-7179-572-8. s. 249

¹⁴⁷ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 412

¹⁴⁸ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1393

6. Závěr

Trestní řízení vždy musí probíhat ve světle ústavních zásad, principů a ústavních předpisů, neboť všechny psané ústavy v demokratických státech se snaží trestní řízení určitým způsobem regulovat, což je zřejmé s ohledem na to, že se trestní proces v důsledku své povahy dotýká především základních lidských práv a svobod. Základní právní předpisy českého státu, které jsou považovány za pramen trestního práva procesního, mají význam pro trestní řízení v tom směru, že jej přímo ovlivňují, neboť zakotvují právo na spravedlivý proces a také právo na obhajobu. Obě tyto práva jsou zakotvena v hlavě V. LZPS jako „Právo na soudní a jinou ochranu“.

Dodržování základních pravidel řízení před soudem je hlavním předpokladem, na němž je princip spravedlivého procesu vybudován. *„Podstatou tohoto principu je garance procesních práv jednotlivců v řízení před orgány veřejné moci, které dávají co nejvyšší záruky řádného, objektivního, odborného a nestranného projednání jednotlivých případů s cílem vytvářet co nejlepší předpoklady pro spravedlivá meritorní rozhodnutí“*¹⁴⁹

Trestní řízení je velice citlivou oblastí práva. Je možné v něm pak vidět, zda každý stát zachází se svými občany tak, jak odpovídá principům právního státu.

Účelem trestního řízení je náležité objasňování trestních činů a rovněž spravedlivé potrestání pachatelů, a to podle zákona. Trestní právo má vlastně místo pouze tam, kde jiné prostředky ochrany práv fyzických a právnických osob jsou neúčinné nebo nevhodné. V trestním řízení na rozdíl od civilního řízení je to stát, který prostřednictvím orgánů činných v trestním řízení realizuje zájem státu na zjišťování trestných činů a potrestání jejich pachatelů. Je tedy věcí státu vůči komu v rámci zákona využije soustavu orgánů činných v trestním řízení, jednotlivec není povinen se na této činnosti státu aktivně podílet. Právě proto je podle mého názoru v případě trestního řízení kladen důraz na obhajobu a s tím související právo na spravedlivý proces. Neboť zachování spravedlivého procesu a uplatnění práva na obhajobu v celé jeho šíři je pro trestní řízení velice důležité

---

¹⁴⁹ KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 431 s. ISBN 978-80-7380-296-7. s. 347-348

už proto, že právě v rámci trestního řízení může docházet a často i dochází k omezování osobní svobody osob, proti nimž se vede trestní řízení.

Řádnost zákonného procesu se pak projevuje v tom, jak je zacházeno s osobou, proti které je vedeno trestní řízení, ale i s dalšími osobami, které se trestního řízení účastní, např. poškozený, svědek apod. Trestní řízení proto musí zajistit respektování jejich osobnosti a především jejich ústavně zaručených práv a svobod, aby se jednalo zároveň i o řízení spravedlivé.

Účelem obhajoby je ochrana zájmů osoby, proti níž je vedeno trestní řízení, aby byly skutečnosti, na základě nichž je tato osoba trestně stíhána, náležitě a včas objasněny. Se stejnou pečlivostí musí být vyhledávány a objasňovány i skutečnosti svědčící ve prospěch takové osoby. Jen takový postup lze považovat za záruku spravedlivého řízení, která přispívá ke správnému objasnění dané věci a rozhodnutí o tom, zda trestný čin byl spáchán konkrétním pachatelem, který může být jen tak za tento čin spravedlivě potrestán. Právo na obhajobu takové osoby vyjadřuje požadavek, aby byla v trestním řízení zachována plná ochrana práv a zákonných zájmů této osoby. Prostřednictvím práva na obhajobu je tak možné dosáhnout toho, aby byl odsouzen pachatel jen za trestný čin, který spáchal a rovněž mu byl uložen spravedlivý trest, a také aby obviněný, který je nevinný, byl ospravedlněn. Zásada zajištění práva na obhajobu má úzký vztah k zásadě presumpce nevinny. Ke zproštění obviněného totiž stačí, aby byla jeho vina zpochybněna. Není třeba dokazovat nevinu obviněného, stačí neprokázaná vina.

Právo na obhajobu a právo na spravedlivý proces jsou bezpochyby nadřazena ostatním zájmům v soudním řízení. Tato práva musí mít všichni. Jen málokdo by si dovolil tato práva zpochybňovat. Je však pravdou, že porušení práva na spravedlivý proces a porušení práva na obhajobu z hlediska četnosti, není malé. Velice často dochází k tomu, že o porušení těchto práv rozhoduje Nejvyšší soud, Ústavní soud a dokonce i Evropský soud pro lidská práva. „*Tedy instituce, které vstupují do hry v době, kdy je rozsudek nejen vykonatelný, ale také i vykonán*“¹⁵⁰

---

¹⁵⁰ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-88-2. s. 9.

7. RESUMÉ

This diploma thesis deals with problems of the defense and the right to a fair trial. The aim of this thesis was to point out the importance of these rights as a fundamental human rights of every person. This thesis is divided into four parts. There is summarized the characteristic right to a fair trial in the first part of the diploma thesis. In this part, I also focused on the source of this law and on the right to a fair trial from the perspective of the Constitutional Court. In the next part are listed the conditions of a fair trial and the rights based on the Charter of Fundamental Rights and Freedoms and the rights created by the Constitutional Court's jurisprudence, which are important for the maintaining of a fair trial. There is also explained the concept of indispensable evidence in this part. The third part deals with the right of the defense and fair trial. The last part is focused only on the right of defense. There is described the ensuring of rights to the defense here. The part of this chapter is detailed analysis of the terms – material defense and formal defense.

8. Seznam použité literatury

Právní předpisy:

Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Zákon č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod uveřejněná pod č. 209/1992 Sb.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech uveřejněný pod č. 120/1976 Sb.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), v platném znění.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), v platném znění.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, v platném znění.

Soudní judikatura:

Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 148/02 ze dne 28. 3. 2003.

Usnesení Ústavního soudu sp. zn. 18/02 ze dne 4. 3. 2004.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 398/97 ze dne 4. 6. 1998.

Nález Ústavního soudu ČR IV. ÚS 272/2005 ze dne 3. 8. 2005.

Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 2260/13 ze dne 5. 8. 2014.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 4004/14 ze dne 22. 9. 2015.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 291/2000 ze dne 11. 6. 2002.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 733/01 Sb. ze dne 24. 2. 2004.

Usnesení Ústavního soudu sp. zn. 579/08 ze dne 9. 2. 2009.

Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 376/03 ze dne 14. 1. 2004.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 177/04 ze dne 18. 11. 2004.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 854/09 ze dne 9. 12. 2009.

Odborná literatura:

JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013, 3 sv. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0.

CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, 509 stran. ISBN 978-80-7380-488-6.

MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, 1166 s. ISBN 978-80-7179-572-8.

CHMELÍK, Jan: *Právo na obhajobu v kontextu s právem na spravedlivý proces*. Pocta prof. JUDr. Balážovi, Trnavská univerzita, fakulta práva, Trnava, 2014, ISBN 978-83-7490-782-8.

ŠÁMAL, Pavel, Jan MUSIL a Josef KUČHTA. *Trestní právo procesní*. 4., přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-496-4.

VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002. ISBN 80-7179-612-3.

KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3.

FENYK, Jaroslav, Tomáš GŘIVNA a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Trestní právo procesní*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 927 s. ISBN 978-80-7478-750-8.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Praha: Leges, 2013, 864 s. ISBN 978-80-87576-44-1.

ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Vyd. 1. Praha: CODEX Bohemia, 1999, 403 s. ISBN 80-85963-89-2.

ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva: globalizace - bezpečnost*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-80-7380-103-8.

KLÍMA, Karel. *Listina a její realizace v systému veřejného a nového soukromého práva*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 332 s. ISBN 978-80-7478-647-1.

Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 906 s. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7357-750-6.

FENYK, Jaroslav, Tomáš HAVLÍK a Miroslav RŮŽIČKA. *Rozhodnutí a stanoviska k trestnímu řádu 1918-2004*. Vyd. 2. Praha: C. H. Beck, 2004, 1159 s. ISBN 80-7179-880-0.

ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Ústavní stížnost*. 3., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2005, 359 s. ISBN 80-7201-569-9.

KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 431 s. ISBN 978-80-7380-296-7.

WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015, 621 stran. ISBN 978-80-7502-076-5.

Internetové zdroje:

PECINA, Tomáš. Spravedlivý proces. *Iuridictum: Encyklopedie o právu* [online]. 2005, [cit. 2016-02-09]. Dostupné z: http://iuridictum.pecina.cz/w/Spravedliv%C3%BD_proces